

וללמדו אומנות

יחס ההורים החרדים
ללימודי חול
בחינוך הבנים

ירושלים
אלול תשפ"ה

"AND TO TEACH HIM A TRADE"
Haredi Parents' Attitudes Toward Secular Studies in Boys' Education

מחברים: חיה לרפלד, ד"ר נחומי יפה, יעקב מתן, לאה בלוי,
שומי שחר-רוזנבלום ואלי דן

יו"ר משותף: יעקב שימל, ישראל גולדשמידט

סמנכ"ל: עידו דדוש

תרמו למחקר: אבי וידרמן, אריה שטראוס ואוריאל פלג

עיצוב ועימוד: ארי' יארמיש

אלול תשפ"ה | ספטמבר 2025

© כל הזכויות שמורות למרכז המחקר של קרן תתיא 2050

בס"ד

כמה מילים על מרכז המחקר של קרן תתי"א

מרכז המחקר של קרן תתי"א, שהוקם בשנת תש"פ - 2020, מספק מידע בזמן אמת על הקהילה החרדית ומתמקד במדיניות, חינוך, כלכלה, יחסי דת ומדינה, והמשפחה החרדית. בעקבות מגפת הקורונה, מרכז המחקר הפך לגורם מרכזי בהנגשת נתונים לקובעי המדיניות. מרכז המחקר אוסף נתונים עדכניים על דעות והלכי רוח ברחוב החרדי, ומסייע בקבלת החלטות מבוססות ידע. כמות הנתונים הגדולה מאפשרת שקלול סטטיסטי המשקף דמוגרפיה של זרמים ותת-קהילות, ומתוקפת על ידי מחקרים נוספים. כל סקר כולל נתונים דמוגרפיים מקיפים על מנת לקבל מיפוי מלא של החברה החרדית על שלל גווניה.

תוכן

הקדמה	7
ממצאים עיקריים	9
תמצית המחקר	13
מתודולוגיה	17
1. חלוקה דמוגרפית של מוסדות לימוד	20
2. מה החברה החרדית יודעת וחושבת על לימודי החול של הבנים?	23
3. רצון ההורים בלימודי חול לבנים	31
4. שורש הרצון ללימודי חול	36
5. מחיר חברתי בחלופות לימודי החול הקיימות כיום	45
6. השאיפה לפתרונות ביניים	55
7. ספקנות ההורים לגבי יישום שינויים במערכת החינוך הקיימת	60
סיכום	66

הקדמה

החינוך החרדי הוא נשמת אפה של החברה החרדית, אין דבר שיש בו יותר מסירות נפש, כוונה ומאמץ מאשר תחום החינוך, בריח התיכון של החברה החרדית. תהליכי העמקה, דיוק ושיפור בתחום זה הם מתמידים ורחבים.

קובץ מחקרים זה מציע מבט עדין על אחד ההיבטים העמוקים והרגישים ביותר של החינוך החרדי לבנים: שילוב לימודי החול במסגרת החינוכית. עיקר עיונו מתמקד בשני צירים מהותיים, הקניית יכולות לעצמאות כלכלית, ומתן כלים שיאפשרו לבנים חרדים לבנות עתיד משמעותי להם ולמשפחותיהם, מבלי לוותר על מחויבות תורנית עמוקה. מחקר זה הוא ראשון בסדרה מתוכננת של מחקרים שיבחנו את שדה החינוך החרדי מזוויות שונות. הבחירה להתמקד ולהתחיל דווקא בלימודי החול הינה יישומית. הנושא הזה נמצא כרגע על שולחנם של גדולי ישראל ומונח לפתחם של ראשי מערכת החינוך החרדית. חשבנו שלהביא את קולות ההורים עצמם יכול לתרום ולהפרות את השיח. מחקר זה מבקש אפוא להציע עיון מעמיק, ומהווה נקודת פתיחה למחקרים שיבואו אחריו ויעסקו בהדרגה בתחומים נוספים, מתוך מטרה לשרטט מפת עומק של החינוך החרדי על רבדיו המגוונים.

ייחודו של מחקר זה נעוץ בזהות עורכיו: חוקרים חרדים, החיים ופועלים מתוך החברה החרדית עצמה, הם הורים בעצמם והסוגיות הללו מעסיקות אותם באופן האישי ביותר. הם המכירים מקרוב את הדילמות, הלחצים והאיזונים העדינים שכרוכים בשילוב בין שאיפה

לחיי תורה מלאים ועשירים לבין הרצון להבטיח עתיד טוב לילדים. זאת מתוך התבוננות והקשבה כנה לשאלות שמעסיקות הורים חרדים רבים מסביבם.

בעוד שמחקרים רבים עסקו בשאלת החינוך החרדי מנקודת מבט תיאולוגית, פוליטית או אידיאולוגית, כמעט ולא נערכו מחקרים ששאלו את השאלה הפשוטה והעמוקה: מה ההורים עצמם רוצים באמת עבור ילדיהם? מדוע הם רוצים את זה? ואילו אתגרים עומדים בפניהם בדרכם לממש את הרצון הזה?

במובן הזה, המחקר הנוכחי מציע בשורה חשובה. לא רק לשאלה הספציפית שלנו, אלא גם לעקרון רחב יותר של קביעת מדיניות מושכלת - המבוססת על הקשבה אמיתית לאנשים. יש צורך אמיתי וחיוני לשמוע ולעצב מדיניות ברוח האנשים שעליהם היא תחול.

זה נשמע פשוט, אבל לעתים קרובות אנחנו שוכחים לשאול את האנשים מה הם באמת רוצים עבור עצמם ומדוע.

במחקר זה הגדרנו שלוש מטרות מרכזיות:

1. הבנת המצב הקיים - לתאר באופן נאמן את המציאות בפועל בלימודי החול לבנים בחברה החרדית.
2. בחינת רצון ההורים - להבין מה ההורים באמת רוצים עבור ילדיהם, וכיצד הם תופסים את אחריותם החינוכית בעולם המשתנה.
3. מיפוי הלחצים החברתיים - לחשוף את הדילמות והמתחים הפנימיים שבתוכם מקבלות המשפחות החרדיות את החלטותיהן החינוכיות.

להלן עיקרי תוצאות המחקר, מתוך תפילה שנזכה שנהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי תורתך ושומרי מצוותך.

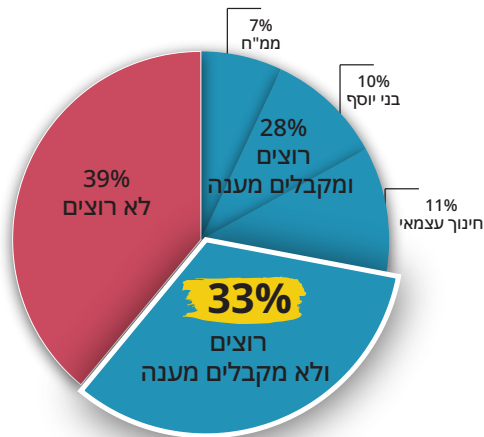
ממצאים עיקריים

עיקרי הממצאים בקצרה:

יש פער משמעותי בין רצון ההורים למציאות החינוכית:

- 61% רוצים שבנם ילמד אנגלית ומתמטיקה בחיידה.
- בפועל רק 28% מהתלמידים לומדים אנגלית ומתמטיקה ברמה מספקת.

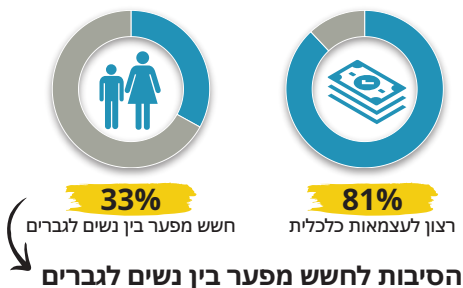
כמה הורים רוצים שבניהם ילמדו לימודי חול וכמה בפועל מקבלים?

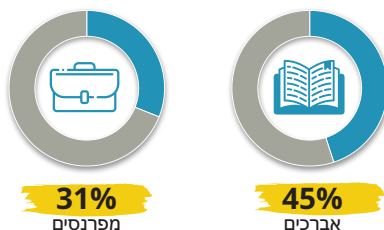
למה הורים רוצים לימודי חול עבור הבנים?

- 81% רוצים שלבן שלהם תהיה יכולת לפרנס את עצמם.
- 33% חוששים מהפער ההולך ומתהווה בין הגברים ונשים.
- גברים שלא מפרנסים מודאגים מהפער המגדרי עוד יותר מגברים מפרנסים.

למה הורים רוצים שבניהם ילמדו לימודי חול?

מי יותר חושש מהפער בין נשים לגברים?

- אז למה לא לשלוח לבית ספר עם לימודי חול? יש מחיר חברתי
- 50% חושבים שהורים השולחים את ילדיהם לחינוך הממלכתי חרדי (ממ"ח) נחשבים "פחות חרדים".
- כשליש (31%) מההורים העידו שיתביישו לשתף את הסביבה הקרובה שלהם, אילו היו מחליטים לשלוח לממ"ח.
- בשנתיים האחרונות חלה עלייה דרמטית בהצטרפות מוסדות חינוך, ובהם חסידויות מרכזיות, לזרם הממלכתי-חרדי, תופעה שעשויה לשנות את היחס הציבורי החרדי לממ"ח וללימודי החול.
- 61% מעוניינים בלימודי "אנגלית ומתמטיקה", אך רק 41% מעוניינים ב"לימודי ליבה", מונח המבטא את החשש מהתערבות חיצונית בחינוך החרדי.

מה יגידו אזובי הקיר

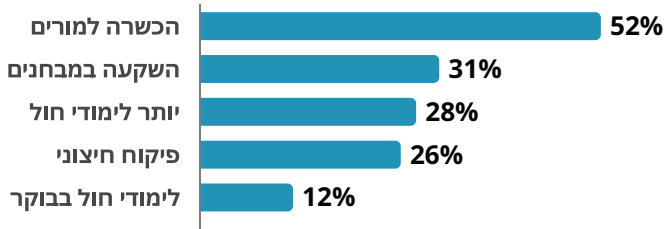
לאחרונה נודע בשערים כי גם קהילות
הקודש דחסידות בעלזא, צאנז ואפילו
וויז'ניץ-מרכז נקבצו ובאו תחת מוסדות
הממ"ח אשר עד הנה נחשב למקום
אשר דעת חכמים אינה נוחה הימנו

**היתכן כי 50% מהציבור
מעלים בדעתם שמי ששולח
לממ"ח = פחות חרדי?!**

- מה ההורים מציעים? מענה בתוך המערכת הקיימת
- 52% תומכים בהעסקת מורים עם הכשרה מקצועית.
- 31% בעד השקעה ביותר מבחנים.
- 28% רוצים להוסיף שעות לימוד של לימודי חול.

- 26% רוצים פיקוח חיצוני על תכני הלימוד.
- 12% בעד העברת שיעורי החול לשעות הבוקר.

הפתרונות שההורים מציעים:

האם ההורים חושבים שהשינויים בלימודי החול יקרו?

- רק 23% מהמשיבים סבורים שהמנהל יסכים להכניס לימודי אנגלית גם אם רוב ההורים מעוניינים בכך.
- לדעת רוב המשיבים, מי שמשפיע על תכני הלימודים הם הרבנים. הרב המנחה של המוסד (75%) וגדולי הדור (70%).
- הרבנים מבינים את הצורך בלימודי חול, אך נוהגים בזהירות בגלל חשש מההשפעות השליליות.

תמצית המחקר

מחקר זה ביקש לבחון את עמדות הציבור החרדי כלפי שילוב לימודי חול לבנים. כלומר, את מידת הרצון לשילוב מקצועות כלליים במסגרות החינוך הקיימות, את רמת המענה הניתן כיום בפועל, ואת החסמים והפתרונות האפשריים הניצבים בפני שילוב זה.

פער משמעותי בין רצון ההורים למציאות החינוכית

הממצאים מצביעים על פער מובהק בין הרצון הציבורי לבין המציאות הקיימת בשטח. מחד, קיימת בקרב רבים מההורים החרדים שאיפה שילדיהם ילמדו מקצועות חול בסיסיים, בעיקר מתמטיקה ואנגלית, כחלק אינטגרלי מתוכנית הלימודים בתלמודי התורה. ואכן, רוב ההורים החרדים (61%) מביעים רצון שבנם ילמד מקצועות אלו במסגרת החיידר (ת"ת). מנגד, מוסדות החינוך החרדיים הקיימים, ובפרט מוסדות הפטור ותלמודי התורה הפרטיים, מספקים מענה חלקי בלבד, ולעיתים אף שולי, ללימודים אלה: רק 28% מהתלמידים מקבלים בפועל מענה כלשהו ללימודי אנגלית ומתמטיקה במסגרת חינוכית פורמלית.

הפער מתחדד נוכח העובדה שרוב הבנים (70%) לומדים בחיידרים, אשר לרובם אין פיקוח פדגוגי והיקף לימודי החול בהם נמוך מאוד, ולעיתים אינם נלמדים כלל. רק מיעוט מהתלמידים לומד במסגרות המספקות לימודי חול סדירים: 7% בלבד לומדים ברשתות הממלכתיות-חרדיות (ממ"ח), שבהן נלמדים מקצועות הליבה באופן מלא, וכ-20% נוספים לומדים במוסדות החינוך העצמאי ובני יוסף, שבהם ניתנים

לימודי חול חלקיים בלבד. נתונים אלו ממחישים את הפער העמוק בין הרצון ההורי לשילוב תכנים לימודיים בסיסיים לבין המענה המוסדי הקיים במערכת החינוך החרדית לבנים.

למה הורים מעוניינים בלימודי חול עבור הבנים?

הרצון של ההורים החרדים לשילוב לימודי חול נובע ממספר מניעים מרכזיים, ובראשם הרצון להקנות לבנים כלים לעצמאות כלכלית ולהשתלבות בעולם העבודה. רוב המשיבים (81%) ציינו כי חשוב להם שלילדיהם תהיה יכולת להיות עצמאיים כלכלית, מתוך הבנה שמיומנויות בסיסיות כמו אנגלית ומתמטיקה הן קריטיות להצלחה בשוק העבודה.

לצד השיקולים הפרקטיים, עולה שיקול נוסף, דאגה הולכת וגוברת מהפער בין רמת לימודי החול הגבוהה אצל הבנות החרדיות בהשוואה לרמה הקיימת אצל הבנים. הרוב המוחלט של ההורים (98%) סבורים כי קיימים פערים משמעותיים בין בנים לבנות ברמת לימודי החול, מה שמייצר תחושת חוסר שוויון שעלול להשפיע בעתיד על הזוגיות ועל הדינמיקה בתוך המשפחה. יתרה מזאת, הנתונים מראים שכאשר הגבר הוא אברך, הוא מודאג עוד יותר מפערי המגדר כתוצאה מהחינוך. ממצא זה מעלה שאלות משמעותיות על הקשר בין חלוקת תפקידים כלכלית לבין תודעה חינוכית וחברתית, ומאיר זווית פחות מדוברת בשיח החרדי על פערי המגדר.

בנוסף, ניכרת בקרב ההורים דאגה כללית לעתיד ילדיהם, הנתפסת כמחייבת מתן כלים בסיסיים כבר בשלב החינוך היסודי, הן כהכנה לעולם העבודה והן כיכולת בסיסית להתמודדות עצמאית בחיים הבוגרים.

המחיר החברתי של לימודי חול

המחקר חושף כי למרות שההורים מעוניינים בלימודי חול עבור בניהם, הם חוששים ששליחת הילדים למוסדות הנותנים מענה לצורך זה, תגדיר

כ"פחות חרדים" מבחינה חברתית. כמחצית מהמשיבים (50%) סבורים כי הורים השולחים לממ"ח נתפסים כפחות חרדים. תפיסה זו מלווה בתחושת בושה מהסביבה. כשליש מההורים העידו שיתביישו לשתף בהחלטה כזו עם חברים מהישיבה (31%), חברים קרובים (26%) או בני משפחה (25%) מהקרובים ו-24% מהרחוקים).

מעניין יהיה לבחון האם לתופעת הצטרפות קהילות מרכזיות כמו בעלז, צאנז וויז'ניץ לממ"ח, תהיה השפעה על היחס הציבורי החרדי למוסדות אלו. בנוסף, מעניין לראות כי לאופן ניסוח השאלה יש השפעה על מידת התמיכה בלימודי חול. המונח "לימודי ליבה" זוכה לתמיכה של 41% בלבד, לעומת 61% התומכים בלימוד "אנגלית ומתמטיקה", הבדל המצביע על הרגישות למינוחים מסוימים המבטאים את החשש מהתערבות חיצונית בחינוך החרדי. למעשה החשש מההשלכות החברתיות שליליות גובר על הרצון של ההורים ללימודי חול.

מה ההורים מציעים? רצון לשינויים בתוך המערכת הקיימת

על רקע הפער שבין הרצון הגובר ללימודי חול לבין החסמים החברתיים והמערכתיים הנלווים אליו, רבים בציבור החרדי מבקשים לייצר פתרונות ביניים. שיפור איכות ההוראה של לימודי החול במוסדות הקיימים, הרחבת היקף השעות, הגברת הפיקוח הפנימי ולעיתים גם פנייה למסגרות בלתי פורמליות. נתוני המחקר מלמדים כי הורים רבים מבקשים לחולל שינויים בתוך המסגרות הקיימות, מבלי לחרוג מהשדה המוכר להם. 52% תומכים בהעסקת מורים מקצועיים, 31% בעד השקעה בבחינות ומדדי הערכה, 28% מבקשים להוסיף שעות לימוד, 26% תומכים בפיקוח חיצוני על תכני הלימוד, ו-12% אף תומכים בהעברת שיעורי החול לשעות הבוקר. גישה זו משקפת את הרצון לאזן בין שימור הזהות החרדית לבין הצורך להכין את הבנים לעתיד כלכלי ואישי טוב יותר.

לצד המאמצים לשיפור המערכת הקיימת, חלק מההורים מוצאים פתרונות מחוץ לשעות הלימודים: 19% מההורים פונים לחוגים חיצוניים,

שבהם ילדיהם לומדים לימודי חול במסגרת לא-פורמלית. יתכן וזה מלמד על ניסיון לעקוף את המחיר החברתי הכרוך בשליחה למוסדות הנתפסים כחריגים, תוך שמירה על נאמנות לנורמות הקהילתיות.

האם ההורים חושבים שהשינויים בלימודי החול יקרו?

לצד הרצון של ההורים בשיפור המערכת הקיימת, מהמחקר עולה גם ספקנות עמוקה באשר ליכולת מערכת החינוך להשתנות מבפנים. הממצאים מצביעים על תחושת חוסר אונים בקרב ההורים בכל הנוגע להשפעה על תוכן הלימוד: רק 23% מהמשיבים סבורים שהמנהל יסכים להכניס לימודי אנגלית גם אם רוב ההורים מעוניינים בכך. לדעת רוב המשיבים, מי שמשפיע על תכני הלימודים הם הרבנים. הרב המנחה של המוסד (75%) וגדולי הדור (70%).

ומה הרבנים חושבים? ראיונות עומק עם רבנים משרטטים תמונה מורכבת. מצד אחד, קיימת הכרה בצורך הפרקטי בלימודי אנגלית ובמתמטיקה. עם זאת, הרבנים מבטאים חשש שלימודים אלו יביאו איתם השפעות חיצוניות העלולות לפגוע בזהות החרדית. המתח בין צורך להסתגלות לבין רצון לשימור מביא להתגבשות עמדות זהירות, המעדיפות פתרונות מחוץ למסגרת החינוכית על פני שינוי כולל במבנה החיידר המקובל כיום.

מגמה איטית וזהירה

אוסף מחקרים זה מצביע על תהליך ותנועה איטית המתהווה בזהירות. תהליך זה מתרחש לא כתוצאה מהתערבות חיצונית, אלא מתוך דחף פנימי של ציבור הורים חרדי המתמודד עם אתגרי המאה ה-21, ומבקש להעניק לבניו כלים שיאפשרו השתלבות כלכלית ויכולת ניהול חיים עצמאיים מבלי לוותר על הזהות החרדית. בין שמרנות להסתגלות, ובין מסורת לתכנון עתיד, מצויה כיום החברה החרדית בניסיון להגדיר מחדש את גבולות החינוך לבנים בעידן מורכב ורב-אתגרי.

מתודולוגיה

מהלך הסקר

הדו"ח הנוכחי הוא סיכום של סדרה של שישה סקרים מובנים אינטרנטיים שנערכו בין השנים 2021-2025, אשר בחנו את התפיסות של החברה החרדית כלפי תחום החינוך ועקבו אחרי שינויים תפיסתיים שהתרחשו בשנים האחרונות. הסקרים האינטרנטיים נערכו בפאנל "דעתא-קהל" וכן באתר כיכר השבת. בנוסף, המחקר משלב ראיונות עומק עם פוליטיקאים חרדים ורבני קהילות שנעשו בשנת 2023 ושוחזרו בשנת 2025. הסקרים והראיונות תוכננו בקפידה על ידי צוות חשיבה ייעודי במרכז המחקר של קרן תתי"א 2050, כאשר השאלות נוסחו בהתאמה מדויקת לציבור החרדי.

מדגם

המחקר הנוכחי משלב בין נתונים כמותיים נרחבים לבין תובנות עומק איכותניות, במטרה להציג תמונה רחבה, עשירה ורב-ממדית של עמדות הציבור החרדי כלפי לימודי החול לבנים. לצורך כך, נאספו נתונים על ידי ראיונות עומק עם שמונה רבני קהילות מרכזיים, לצד שישה סקרים כמותיים מקוונים, שכל אחד מהם כוון לאוכלוסייה החרדית הבגירה בישראל. שילוב נתונים אלה, הן מהציבור החרדי הכללי והן ממובילי דעה ודמויות משפיעות, מעניק תמונה מקיפה ועשירה יותר של העמדות והמורכבויות בתוך החברה החרדית בישראל.

מספר המשיבים הכולל בכל אחד מששת הסקרים נע בין 397 ל-2,726 משיבים לאחר הסינון (ראו טבלה 1). מבחינה דמוגרפית, המדגמים שיקפו במידה רבה את מאפייני האוכלוסייה החרדית. כל הסקרים כונו לאוכלוסייה החרדית הבגירה בישראל ועברו תהליך סינון קפדני להוצאת משיבים שאינם חרדים, צעירים מתחת לגיל 17, מבוגרים מעל גיל 90, כאלה שלמדו בישיבות הסדר/אולפנות, או תושבי חו"ל.

רוב המשיבים היו נשואים, עם שיעורים שנעו בין 76% ל-82% בכל סקה. ההתפלגות לפי גיל הראתה ריכוז משמעותי בקבוצת הגיל 35-44 (שנע בין 27% ל-34%), עם ייצוג ניכר גם בקבוצות הגיל הצעירות יותר (25-34). קיימת שונות בייצוג המגדרי בין הסקרים, כאשר לרוב היה רוב גברי (55%-67%), ומיעוט כללו רוב נשי (53%). בבחינת ההשתייכות המגזרית, ניכר שבכל הסקרים קיים רוב ליטאי (נע בין 38% ל-50%), ואחריה מגזר ספרדי (נע בין 23% ל-30%) ומגזר חסידי (נע בין 13% ל-15%). הניתוחים הסטטיסטיים בוצעו לאחר שקלול, שהתאים את מאפייני המדגם מבחינת מגדר ומגזר לשיעורים שלהם באוכלוסייה. ערי המגורים הבולטות בייצוג היו ירושלים (27%-29%) ובני ברק (14%-16%). בהיבט של דעה פוליטית, המדגמים הראו נטייה ברורה לימין, כאשר אחוז המשיבים המגדירים עצמם "ימין/ימין מתון" נע בין 43% ל-48%, ו"מרכז-ימין" נע בין 17% ל-25%. לבסוף, המשיבים הגדירו עצמם על סולם מודרניות-שמרנות בטווח המקביל לחרדים "קלאסיים" (35%-44%) ו"עם נגיעות מודרניות" (29%-35%). ההבדלים בפריסת המדגמים נובעים ככל הנראה מהתאמתם לנושאים הספציפיים שנבחנו בכל סקה, ומשקפים ניסיון לייצוג מגוון בתוך האוכלוסייה החרדית.

ניתוח הממצאים

ניתוח הממצאים נערך על פי מספר מאפיינים שונים של החברה החרדית. עבור כל שאלה בסקר, הוצגו הפילוחים על פי המאפיינים שיצאו בעלי הבדלים משמעותיים. אחד ההבדלים הגדולים שנמצאו בסקר היה

התפלגות בתשובות בהתאמה לרמת השמרנות-מודרניות של המשבים, לצד משתנה זה ניתחנו את הפלגות התשובות על פי המשתנים הבאים: זרם (חסידי, מזרחי וליטאי), מגדר ורמת הכנסה. הניתוח שנערך הינו ניתוח תיאורי (descriptive statistics).

טבלה 1

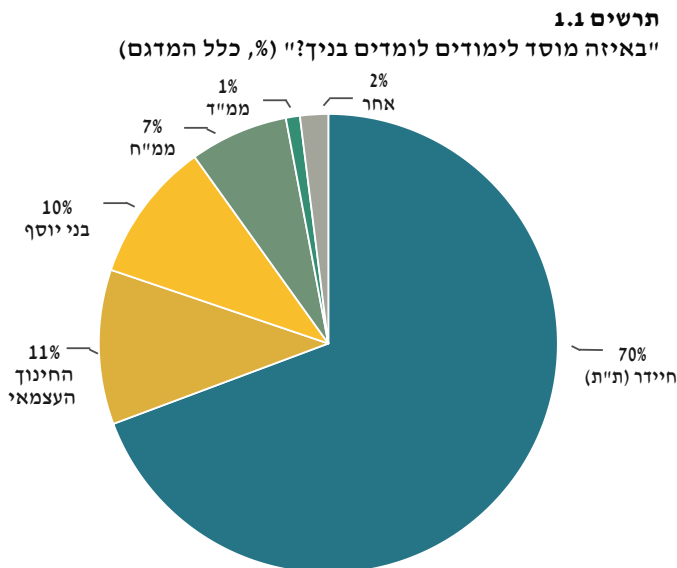
סקר	תאריך	גודל מדגם	גיל ממוצע	נשים
1	8/21	481	32	45%
2	5/22	2,726	33	53%
3	7/24	630	37	33%
4	9/24	411	35	39%
5	12/24	675	32	42%
6	6/25	397	36	41%

סקירה כללית של מועד הסקר ומאפיינים דמוגרפיים

1.

חלוקה דמוגרפית של מוסדות לימוד

הנתונים חושפים שוני גדול ומהותי בין רשתות וסוגי החינוך השונים שאליהם משתייכים הבנים החרדים: 70% מהבנים לומדים בתלמודי תורה (ת"ת), 10% בחינוך העצמאי, 10% בבני יוסף, 7% בחינוך ממלכתי חרדי (ממ"ח), 1% בחינוך ממלכתי דתי (ממ"ד), ו-2% במוסדות אחרים (ראו תרשים 1.1). פילוח זה חושף תמונה מורכבת של שונות מהותית במבני החינוך והשלכותיה על הפערים העצומים בהיקף ובאיכות לימודי החול שמקבלים התלמידים בכל רשת חינוך.

1.1 חיידר / תלמודי תורה

חיידר / תלמודי תורה (ת"ת) - זוהי המסגרת שבה לומדים הרוב הגדול, כ- 70% מהבנים החרדים (ראו תרשים 1.1). רובם המכריע של תלמודי התורה האלה מוגדרים כ"מוסדות פטור". על פי החוק, מוסדות פטור מחויבים ללמד רק כ-55% מתוכנית הלימודים הבסיסית (הליבה). אבל בפועל, גם החיוב החלקי הזה לא נאכף כמו שצריך. למשרד החינוך אין כמעט פיקוח פדגוגי על הת"תים, הם לא נבדקים במבחנים של משרד החינוך (כמו מבחני מיצ"ב), ולמשרד החינוך חסר מידע על המורים או על מה שבאמת נלמד בפועל.

בנוסף, גם "תוכנית הליבה" המיועדת למוסדות החרדים היא מצומצמת יותר מלכתחילה בהשוואה לתוכנית הליבה הכללית בישראל, והיא מותאמת במיוחד לאוכלוסייה החרדית. יש גם גמישות רבה ביישום שלה ו"תנאים מקלים" שמאפשרים לצמצם עוד יותר את היקף לימודי החול. יתר על כן, רוב הבנים החרדים בגילאי התיכון ממשיכים לשיבות קטנות (85%), בשיבות אלה, הלימודים נמשכים כל היום ומוקדשים רק ללימודי קודש, בעיקר גמרא. כלומר, הלימודי חול אצל רוב הבנים החרדים נלמדים באיכות ירודה רק בשנות בית הספר היסודי.

1.2 רשת החינוך העצמאי

רשת החינוך העצמאי - ברשת זו לומדים כ-10% מהבנים החרדים (ראו תרשים 1.1). מוסדות אלה מוגדרים כ"מוכרים שאינם רשמיים ברשתות". על פי הנוהל, רשתות מסוג זה, ובהן גם החינוך העצמאי, מחויבות ליישם את תוכנית הליבה במלואה. עם זאת, בפועל, שיתוף הפעולה של רשת החינוך העצמאי עם משרד החינוך הוא מוגבל מאוד: אין דיווח מסודר על צוותי ההוראה, קיים מחסור במידע על תוכן הלימודים, והרשת אינה משתתפת במבחני המיצ"ב. לכן, למרות החיוב הרשמי להקפדה על תוכנית הליבה, היכולת של משרד החינוך לפקח על יישומה הלכה למעשה, נמוכה מאוד.

1.3 רשת בני יוסף (מעיין החינוך התורני)

ברשת בני יוסף (מעיין החינוך התורני) לומדים כ- 10% מהבנים החרדים (ראו תרשים 1.1). גם מוסדות אלה שייכים לקטגוריית "מוכרים שאינם רשמיים ברשתות". בדומה לחינוך העצמאי, גם רשת בני יוסף מחויבת ל-100% מתוכנית הליבה. אבל כאן יש הבדל משמעותי: בני יוסף מדווחים על המורים למשרד החינוך, המורים שלהם משתתפים בהכשרות מקצועיות, יש להם שיתוף פעולה טוב עם המפקחים, והם משתתפים במבחנים באופן חלקי. זה מראה על רמה גבוהה יותר של שקיפות ויישום של תוכניות לימודי החול.

1.4 רשת חינוך ממלכתי חרדי (ממ"ח)

ברשת החינוך הממלכתי חרדי לומדים כ- 7% מהבנים (ראו תרשים 1.1). אלה הם בתי ספר "רשמיים", כלומר הם בבעלות המדינה או הרשות המקומית. בתי הספר הללו מלמדים בפועל תוכנית ליבה מלאה. המורים ברשת זו נבדקים ישירות על ידי המחוז החרדי במשרד החינוך, והם גם משתתפים בהכשרות מקצועיות שתומכות בלימודי הליבה. יש שיתוף פעולה מלא עם הפיקוח של משרד החינוך, וספרי הלימוד מאושרים. עם זאת, גם במסגרות הממ"ח, תוכנית הליבה מראש מצומצמת יותר ומותאמת לאוכלוסייה החרדית בהשוואה לחינוך הכללי.

לסיכום, כפי שדואים, יש שוני עצום ומשמעותי בין המסגרות השונות בחינוך החרדי לבנים. השוני הזה בא לידי ביטוי לא רק בהיקף השעות המוקדשות ללימודי חול, אלא גם ברמת הפיקוח, בשקיפות ובאיכות ההכשרה הכללית שמקבלים הבוגרים.

2.

מה החברה החרדית יודעת וחושבת על לימודי החול של הבנים?

פרק זה מבקש לבחון כיצד הציבור החרדי תופס את היקפם, איכותם ומעמדם של לימודי החול (כגון אנגלית, מתמטיקה, גיאוגרפיה, היסטוריה, מדעים ועוד) במוסדות החינוך לבנים. הבדיקה מתמקדת בשתי שאלות עיקריות: מהי הערכת המשיבים לגבי שיעור הלימודים המוקדש למקצועות אלו בפועל, ומהי תפיסתם את איכות ההוראה והלמידה של תחומים אלו במערכת הקיימת. בנוסף, נבחנת התפיסה הציבורית לגבי פערי מגדר במערכת החינוך החרדית, בפרט ביחס לאופן שילובם של לימודי חול במסגרות לבנים לעומת בנות.

2.1 תפיסת חוסר ואיכות נמוכה בלימודי חול לבנים

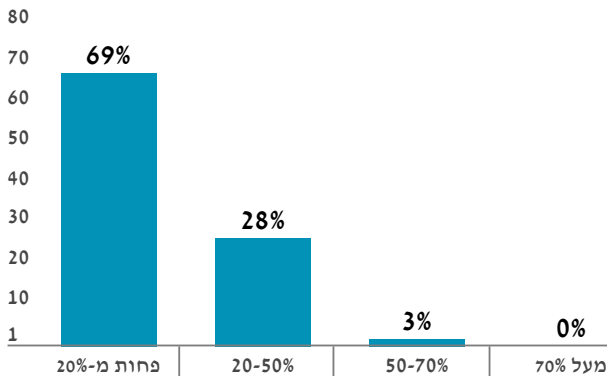
מהממצאים עולה כי בקרב המשיבים קיימת תפיסה רווחת שלפיה לימודי החול (כגון מתמטיקה, אנגלית, היסטוריה, גיאוגרפיה, מדעים ועוד) במוסדות החינוך לבנים נלמדים במידה מועטה ובאופן הנתפס כאינו איכותי. ממצאים אלו אינם בהכרח משקפים מדידה אובייקטיבית של שעות ההוראה או של איכות הלמידה, אלא מבטאים את עמדות הציבור החרדי כלפי מוסדות החינוך של הבנים כפי שהם נתפסים בעיניו. ניתן להבחין בשני מישורים עיקריים בתפיסה זו: היקף לימודי החול וכן, איכות הלמידה.

היקף (כמות) הלימודים: רובם המוחלט של המשיבים (97%) סבורים

כי שיעור לימודי החול נמוך מ-50% מכלל היקף הלימודים במוסדות הבנים. כאשר 28% מעריכים שהיקף לימודי החול נע בין 20-50% מתוך כלל מערכת הלימודים, ו-69% מעריכים שהיקף לימודי החול הוא פחות מ-20% מכלל מערכת הלימודים (ראו תרשים 2.1). נתון זה משקף תחושה שלפיה לימודי החול תופסים מקום שולי יחסית לעומת לימודי הקודש.

2.1 תרשים

"להערכתך, כמה אחוזים מכלל המערכת הלימודית אצל בנים מוקדשים ללימודי חול (מתמטיקה, היסטוריה, גיאוגרפיה, טבע וכו')?" (%) (כלל המדגם)

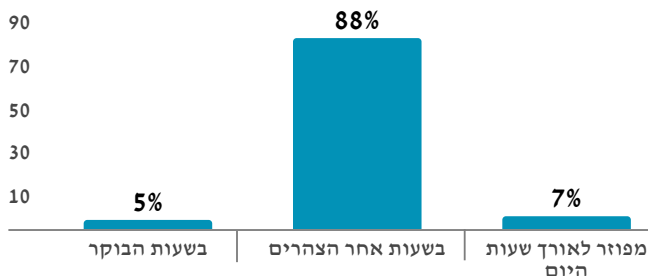

מעניין לראות שההורים ציינו שבנוסף להיקף הזניח של לימודי חול מתוך כלל מערכת השעות, לימודי החול שכן נלמדים אצל הבנים, זוכה ליחס משני ושולי ביחס ללימודי הקודש. אחד הביטויים ליחס שולי זה הוא השעות לימוד של לימודי החול. 88% מהמשיבים העריכו שלימודי החול מתקיימים בשעות אחר הצהריים (ראו תרשים 2.2), שעות אלו מאופיינות בירידה ברמת הקשב והערנות, הן מצד התלמידים והן מצד

המורים, מה שעשוי להשפיע על האפקטיביות של ההוראה והלמידה בפועל. מיקום זה יכול להעיד על מעמד משני של תחום זה בסדרי העדיפויות של המערכת.

תרשים 2.2

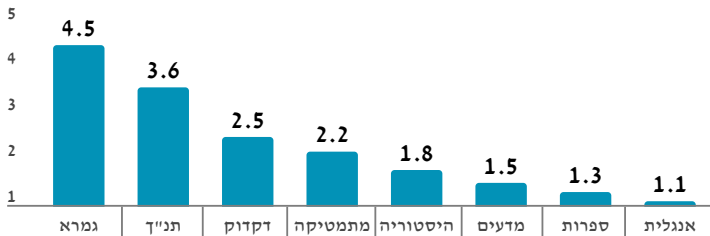
"להערכתך, באיזו שעה ביום נלמדים לימודי החול, במוסדות החינוך של הבנים?" (%) (כלל המדגם)

בנוסף, החוויה של ההורים היא שלימודי החול נלמדים באיכות ירודה ביחס ללימודי הקודש. כשהם התבקשו לדרג את איכות ההוראה של מקצועות שונים, נמצא שבעוד שלימודי גמרא (ממוצע 4.5) ותנ"ך (3.6) זוכים לדירוג גבוה, מקצועות החול מדורגים באופן נמוך משמעותית, אנגלית עם ממוצע של 1.1, ומתמטיקה עם 2.2 (ראו תרשים 2.3). שני ההיבטים הללו, שיעור מצומצם של לימודי חול מצד אחד, ותפיסה של איכות הוראה נמוכה מצד שני ממחישים את ההבחנה הברורה בין לימודי הקודש לבין לימודי החול במוסדות הבנים. בעוד לימודי הקודש נתפסים כמרכזיים ומושקעים, לימודי החול נתפסים כתחום משני, הן מבחינת היקף והן מבחינת התנאים והאיכות שבהם הם נלמדים.

תרשים 2.3

"באיזו מידה לדעתך המקצועות הבאים נלמדים באופן איכותי, במוסדות החינוך של הבנים?" (ממוצע, כלל המדגם)

2.2 תפיסת פערי המגדר בחינוך

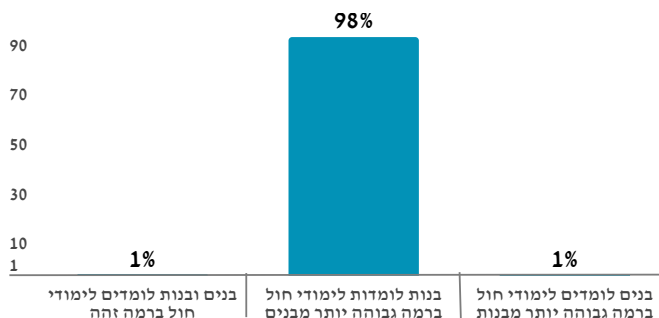
בנוסף לממצאים שהוצגו בנוגע להיקפם ואיכותם הנתפסת של לימודי החול במוסדות החינוך לבנים, עולה מן הנתונים מימד נוסף, מימד של פערי מגדר בחינוך, אשר מרחיב את ההבנה של עמדות הציבור החרדי ביחס לאופן שבו לימודי חול משולבים במערכת החינוך.

הרוב המוחלט של המשיבים החרדים (98%) סבורים כי הבנות לומדות לימודי חול ברמה גבוהה יותר מהבנים (ראו תרשים 2.4). תפיסה זו מצביעה על מודעות נרחבת בחברה החרדית לפער מגדרי מובנה בתחום לימודי החול, פער שבו החינוך הניתן לבנות נתפס כרחב, איכותי ומקיף יותר מזה הניתן לבנים.

הכרה זו אינה מצטמצמת לרמת הלימודים בלבד, אלא מתבטאת גם בזיהוי הבדלים בפיתוח הכישורים האישיים שדוברים הבנים והבנות במסגרת מערכת החינוך (ראו תרשים 2.5). בתחום הכישורים הקשורים לשפה האנגלית ולטכנולוגיה, מיומנויות הנתפסות כחיוניות להשתלבות

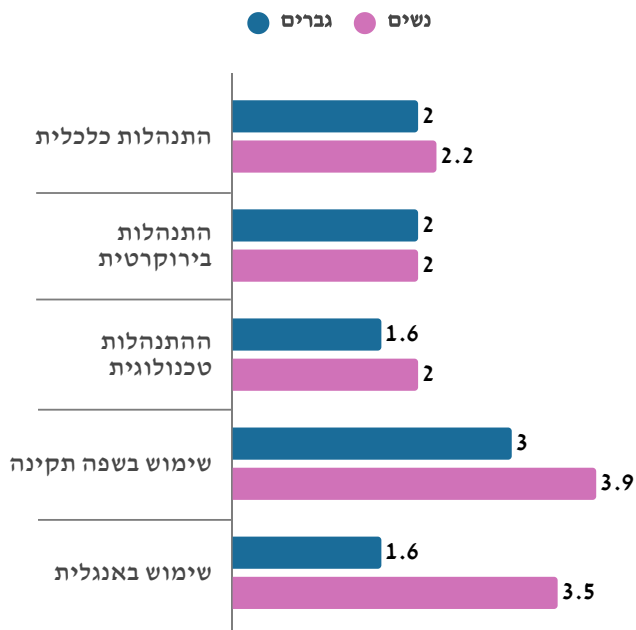
תרשים 2.4

"מה לדעתך הרמה היחסית של לימודי החול אצל בנים ובנות?"
(%, כלל המדגם)

תרשים 2.5

"עד כמה מוסד החינוך בו למדת עזר לך לפתח את הכישורים הבאים:" (ממוצע, כלל המדגם)

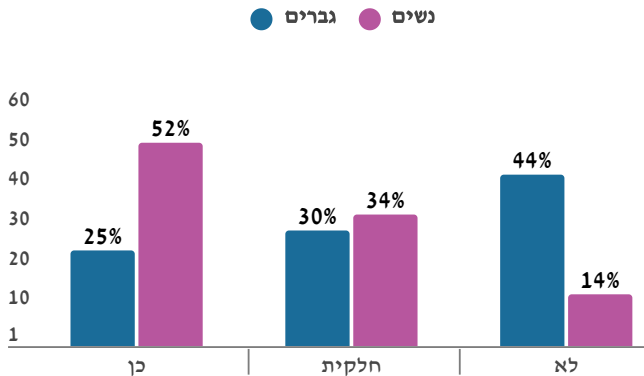

בעולם המודרני, הבנות מדורגות בעקביות כמי שהחינוך שלהן תרם לפיתוחן יותר מאשר זה של הבנים. גם בתחום של שימוש בשפה תקנית בעברית (דקדוק), הנתפס כמפותח באופן כללי בקרב כלל המשיבים, עולה כי הבנות נהנות מתרומה משמעותית יותר של מערכת החינוך בהיבט זה.

פערים מגדריים נוספים עולים גם בתחושת המוכנות להשתלבות במעגל העבודה. 52% מהנשים סבורות שבית הספר פיתח אצלן את היכולת להשתלב בעבודה, לעומת 25% בלבד מהגברים (ראו תרשים 2.6). נתון זה מעיד על כך שהחינוך לבנות נתפס כמעניק יתרון מובהק גם בתחום הכשרה לתעסוקה.

תרשים 2.6

"האם לדעתך הכישורים והידע אותם רכשת במוסדות החינוך בהם למדת יכולים לאפשר לך להשתלב במעגל העבודה" (%, כלל המדגם)

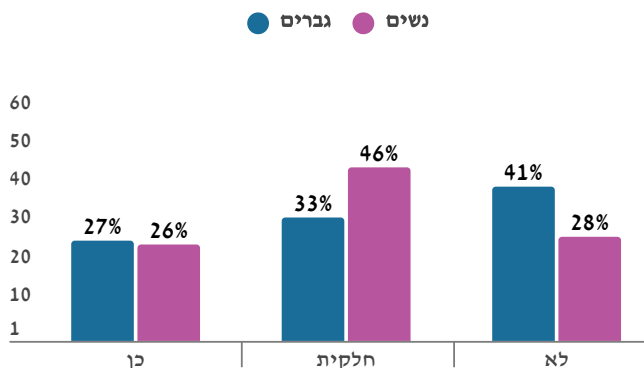

מגמה דומה עולה גם ביחס לתחושת המוכנות להתנהלות טכנית ובירוקרטית בחיי היומיום. כאשר נשאלו המשתתפים האם הכישורים שרכשו במוסדות החינוך מכינים אותם להתמודדות עם משימות פרקטיות כמו ניהול חשבון בנק, תשלום חשבונות, התנהלות מול מוסדות ציבוריים וטפסולוגיה בסיסית, 46% מהנשים השיבו כי אכן

רכשו כישורים כאלה במידה חלקית, לעומת 33% בלבד מהגברים (ראו תרשים 2.7).

תרשים 2.7

"האם לדעתך הכישורים שרכשת במוסדות החינוך בהם למדת יכולים לאפשר לך להתנהל מבחינה טכנית ובירוקרטית (התנהלות מול בנקים, חשבונות וכדו')?" (% כלל המדגם)

שילוב הנתונים הללו עם הממצאים שהוצגו קודם לכן מחזק את המסקנה שלפיה בקרב המשיבים החרדים עצמם קיימת מודעות גבוהה לפער משמעותי, גם בהיקף וגם באיכות, בין החינוך שמקבלים הבנים לבין זה שמקבלות הבנות. הצגת פערי המגדר אינה נועדה רק לעמוד על הבדל בין מסלולי החינוך, אלא גם להאיר את המודעות הפנימית בציבור החרדי לכך שלימודי החול לבנים נתפסים כרמה נחותה, בפרט כאשר הם מושווים לחינוך הכללי והמקצועי שמוענק לבנות.

לסיכום, הממצאים בפרק זה מציגים תמונה עקבית של עמדות הציבור החרדי כלפי לימודי החול במסגרות החינוך לבנים. בקרב המשיבים קיימת תפיסה רווחת שלפיה לימודי החול נלמדים בהיקף מצומצם יחסית, ובאיכות הוראה הנתפסת כנמוכה לעומת תחומים

אחרים. תפיסה זו באה לידי ביטוי הן בהערכת שיעור שעות הלימוד המוקדשות לנושאים כלליים, כזניחים לעומת שעות הלימוד המוקדשות ללימודי קודש. והן בהערכת איכות ההוראה של מקצועות כמו אנגלית ומתמטיקה, בהשוואה ללימודי גמרא ותנ"ך.

בנוסף לכך, הנתונים מצביעים על כך שהמשיבים מבחינים גם בהבדלים מגדריים בתוכן ובאופי הלימודים. שיעור גבוה מאוד מהמשיבים סבור כי בנות זוכות ללימודי חול ברמה גבוהה יותר, וכן לפיתוח נרחב יותר של כישורים בתחומים כגון שפה, טכנולוגיה, תעסוקה והתנהלות יומיומית. ממצאים אלו מעידים על קיומה של הבחנה מובחנת, בעיני הציבור החרדי עצמו, בין המסלולים החינוכיים של בנים ובנות.

3.

רצון ההורים בלימודי חול לבנים

פרק זה מבקש לבחון את הפער בין רצון ההורים החרדים לשילוב לימודי חול לבנים, במיוחד מתמטיקה ואנגלית, במסגרת הלימודים הרגילה, לבין המענה שמציעות בפועל מסגרות החינוך הקיימות. לצד בדיקת ההיקף שבו הורים מביעים עניין ושקלים בפועל שילוב כזה, הפרק מתמקד גם בשאלה עד כמה מוסדות החינוך החרדיים כיום אכן מעניקים מענה איכותי ורחב לתחום זה. בכך, הפרק מבקש להצביע על הפער שבין השאיפות ההוריות לבין מבנה מערכת החינוך בפועל.

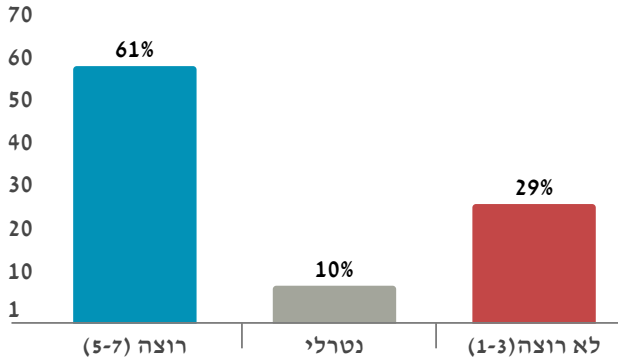
3.1 רצון ההורים ללימודי מתמטיקה ואנגלית

קיים רצון בולט בקרב המשיבים שילדיהם ירכשו ידע באנגלית ומתמטיקה במוסד החינוכי עצמו (בתלמוד תורה או בחיידר). ספציפית, 61% מהנסקרים הצהירו כי היו רוצים שבנם ילמד מקצועות אלו בתוך תוכנית הלימודים של החיידר או בית הספר (ראו תרשים 3.1).

רצון זה משתקף גם בנכונות בפועל, רוב משמעותי של המשיבים (62%), הביעו עניין לשלוח את בניהם לתלמוד תורה או לחיידר שמשלב לימודי חול (מתמטיקה ואנגלית) כחלק מתוכניתו. כש29% אומרים שבטוח שישלחו למוסד כזה, ו-33% אמרו שאולי כן (ראו תרשים 3.2). נכונות זו אינה אחידה בכלל המגזרים, כאשר ליטאים ותושבי ירושלים נוטים להסכמה גבוהה יותר, בעוד חסידים מפגינים לעיתים פחות נכונות, אך התמונה הכללית מצביעה על פתיחות רחבה לעצם הרעיון.

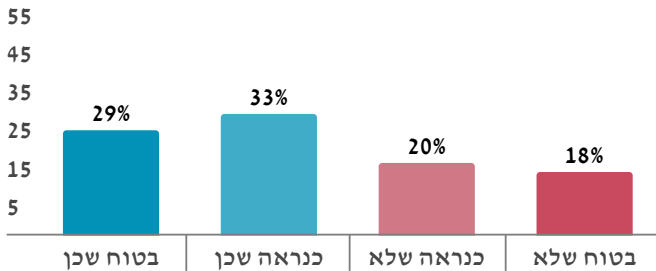
תרשים 3.1

"באיזו מידה היית רוצה שהבן שלך ילמד אנגלית ומתמטיקה בחיידר / בתלמוד התורה / בבית הספר?" (כלל המדגם)

תרשים 3.2

"האם תשלחו את בניכם לחיידר עם לימודי חול (מתמטיקה ואנגלית)?" (כלל המדגם)

3.2 בורות פלורליסטית- מה אחרים חושבים על לימודי

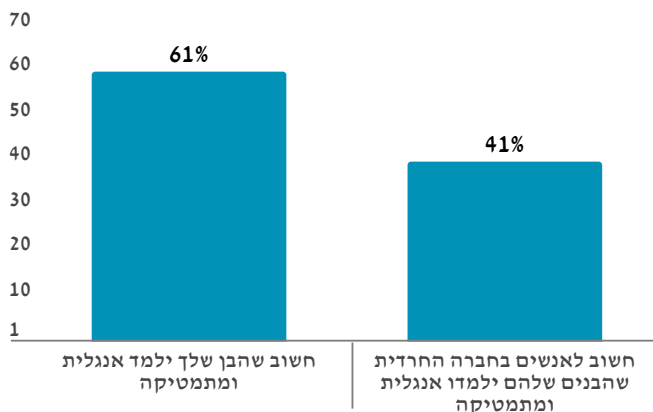
מתמטיקה ואנגלית

השאלה "באיזו מידה את/ה רוצה שהילדים שלך ילמדו אנגלית?" נשאלה לאורך זמן בסקרי המכון, תוך שמירה על נוסח עקבי. לשאלה זו צורפה באופן קבוע שאלה נוספת שנועדה לבחון את תפיסת הנורמה חברתית: "באיזו מידה, לדעתך, הורים אחרים רוצים שהילדים שלהם ילמדו אנגלית ומתמטיקה?" ניסוח זה מאפשר לבחון תופעה חברתית מוכרת בשם "בורות פלורליסטית"- מצב שבו אדם מאמין שעמדותיו שונות מעמדות הרוב, אף שבפועל רבות מהן משותפות לאחרים. אנשים עשויים להמעיט בהערכת התמיכה הציבורית בעמדה מסוימת, ולחשוב בטעות שהם נמצאים במיעוט, אף שהם שותפים לרוב דומם.

השאלה השנייה נועדה אפוא לאמוד את הפער בין העמדה האישית לבין תפיסת הנורמה הקהילתית. ממצאי הסקר אכן מצביעים על פער מובהק: כאשר הורים נשאלו האם הם רוצים שבנם ילמד אנגלית

תרשים 3.3

"באיזו מידה: חשוב לך/לאנשים בחברה החרדית, שהבנים ילמדו אנגלית ומתמטיקה בחיידר / בתלמוד התורה / בבית הספר" (% כלל המדגם)

ומתמטיקה במסגרת הלימודים הרגילה, ודירגו את עמדתם בסקאלה של 1-7, 61% מהמשיבים השיבו שחשוב להם במידה רבה. לעומת זאת, כאשר אותם הורים התבקשו להעריך את מידת הרצון של הורים אחרים בחברה החרדית שילדיהם ילמדו אנגלית ומתמטיקה, רק 41% מהמשיבים ציינו שחשוב לאנשים אחרים במידה רבה, פער המעיד על תפיסה מצמצמת של התמיכה החברתית, על אף התמיכה האישית הגבוהה יחסית (ראו תרשים 3.3). פער זה עשוי להסביר מדוע גם כאשר קיימת הסכמה רחבה, שינוי חברתי אינו יוצא אל הפועל: כל פרט מרגיש שהוא לבד בעמדתו.

3.3 כמה מקבלים מענה?

על אף שכ-60% הביעו רצון שבנם ילמד לימודי חול בבית ספרם, בחינה של פילוח של שליחה למוסדות הלימוד הקיימים חושפת פער משמעותי בין השאיפה למציאות בפועל בכל הנוגע למתן מענה ללימודי חול לבנים חרדים.

מי לא מקבל מענה משמעותי?

70% מהבנים החרדים לומדים בחיידרים (ת"ת). רובם המכריע של מוסדות אלה מוגדרים כ"מוסדות פטור", ועל פי חוק, הם מחויבים ללמד רק כ-55% מתוכנית הלימודים הבסיסית (הליבה). אולם, בפועל, גם חיוב חלקי זה אינו נאכף כראוי. למשרד החינוך כמעט ואין פיקוח פדגוגי עליהם, הם אינם נבדקים במבחני משרד החינוך (כמו מבחני מיצ"ב), וחסר מידע על המורים או על התוכן הנלמד בפועל. יתרה מכך, רוב הבנים החרדים ממשיכים לישיבות קטנות בגילאי התיכון (85%), שם הלימודים נמשכים כל היום ומוקדשים כמעט ורק ללימודי קודש. משמעות הדבר היא שרוב הבנים הלומדים במסגרות אלו אינם מקבלים מענה משמעותי או איכותי ללימודי חול כלל, כאשר לימודים אלו, אם בכלל, נלמדים באיכות ירודה ורק בשנות בית הספר היסודי. מי כן מקבל מענה מלא או חלקי?

רק חלק קטן מהבנים זוכים למענה ברמה גבוהה: 7% לומדים בחינוך ממלכתי חרדי (ממ"ח) ו-1% בחינוך ממלכתי דתי (ממ"ד). אלו הם בתי ספר "רשמיים" המלמדים בפועל תוכנית ליבה מלאה, נבדקים ישירות על ידי משרד החינוך, ומוריהם משתתפים בהכשרות מקצועיות. מסגרות אלו מספקות מענה ברמה גבוהה יחסית ללימודי חול.

10% מהבנים החרדים לומדים ברשת החינוך העצמאי. מוסדות אלו מוגדרים כ"מוכרים שאינם רשמיים" ומחויבים על הנייר ל-100% מתוכנית הליבה. בפועל, הפיקוח של משרד החינוך הוא מינימלי, קיים מעט מאוד מידע על פעילות המורים או התוכן הנלמד, והם אינם משתתפים במבחני מיצ"ב. לכן, רשת זו מספקת מענה חלקי ללימודי חול.

10% נוספים לומדים ברשת בני יוסף (מעין החינוך התורני). גם מוסדות אלו הם "מוכרים שאינם רשמיים" ומחויבים ל-100% מתוכנית הליבה. בני יוסף מדווחים על המורים למשרד החינוך, המורים שלהם משתתפים בהכשרות מקצועיות, והם משתתפים במבחנים באופן חלקי, מה שמצביע על רמה גבוהה יותר של שקיפות ויישום בהשוואה לחינוך העצמאי. גם רשת זו מספקת מענה חלקי ללימודי חול.

לסיכום, ניתוח הנתונים מעלה תמונה כמותית ברורה של הפער בין הרצון למענה בפועל. מתוך 61% מההורים שהביעו רצון שילדיהם ילמדו אנגלית ומתמטיקה במסגרת החינוכית הרגילה, רק כ-28% אכן מקבלים מענה כלשהו במסגרת רשמית: 10% ברשת בני יוסף (מעין החינוך התורני), 10% ברשת החינוך העצמאי, 7% בחינוך ממלכתי חרדי (ממ"ח), ו-1% בחינוך ממלכתי דתי (ממ"ד). המשמעות היא שכשליש מההורים החרדים שמבקשים בפועל מענה ללימודי חול נותרו ללא מענה מספק. פער זה מדגיש את מגבלות ההיצע הקיים במערכת החינוך החרדית, וממחיש את הקושי בהגשמת השאיפות החינוכיות של חלק גדול מההורים בתוך המסגרות הקיימות.

4.

שורש הרצון ללימודי חול

פרק זה מבקש לבחון את המניעים העמוקים שבבסיס הרצון ההולך וגובר של הורים בחברה החרדית לשילוב לימודי חול בחינוך לבנים. שלא כמו בחינה של עמדות כלליות או נטיות הצהרתיות, פרק זה מתמקד בשאלת ה"למה": מדוע רבים בציבור החרדי מביעים רצון בשינוי. הדבר מונע ממניעים עמוקים הנוגעים לעתידם ואיכות חייהם של ילדיהם. הנתונים חושפים באופן ברור את התשוקה הזו לשינוי, המתודלקת משילוב של דאגות כלכליות, חברתיות ואישיות.

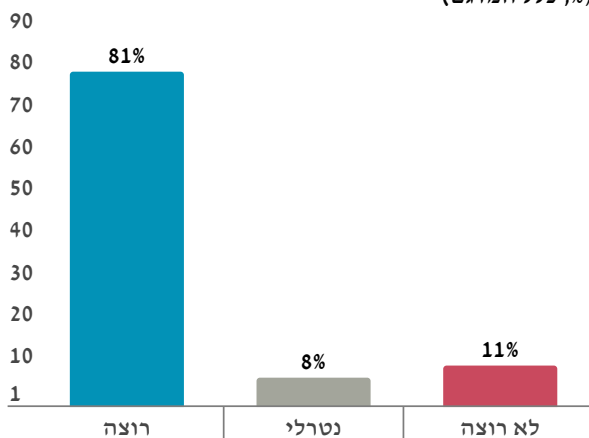
4.1 עצמאות כלכלית

ראשית, מניע מרכזי לרצון בלימודי חול לבנים הוא השאיפה לעצמאות כלכלית והשתלבות בשוק התעסוקה. רוב מובהק של המשיבים בסקר (81%), מציינים כי הם היו רוצים שלילדיהם תהיה היכולת להיות עצמאים כלכלית (ראו תרשים 4.1). רצון זה משקף הבנה גוברת בחברה החרדית כי מיומנויות בסיסיות כמו אנגלית ומתמטיקה הן קריטיות להצלחה במעגל העבודה המודרני. הנתונים מחזקים תפיסה זו כשבוחנים את תחושת המשיבים לגבי השכלתם שלהם: רק 25% מהגברים חושבים שהשכלתם אפשרה להם להשתלב במעגל העבודה, לעומת 52% מהנשים (ראו תרשים 2.6). נתונים אלו מצביעים על חוויה אישית של חוסר התאמה בין ההשכלה החרדית המסורתית לבין דרישות שוק העבודה והאקדמיה. חוויה זו, כפי הנראה, מתורגמת לרצון חזק להעניק לבנים כלים שיאפשרו להם עתיד כלכלי יציב יותר, ולימודי חול נתפסים

כפתרון מרכזי לכך. מעניין לציין כי רצון זה אינו משתנה באופן מובהק בין קבוצות שונות בחברה החרדית, הן מבחינת שיוך מגזרי (חסיד, ליטאי, ספרדי) והן מבחינת רמת שמרנות (ראו תרשימים 4.2 ו-4.3). מה שמעיד על הסכמה רחבה באשר לחשיבות הכשרת הבנים לעצמאות כלכלית באמצעות רכישת מיומנויות בסיסיות.

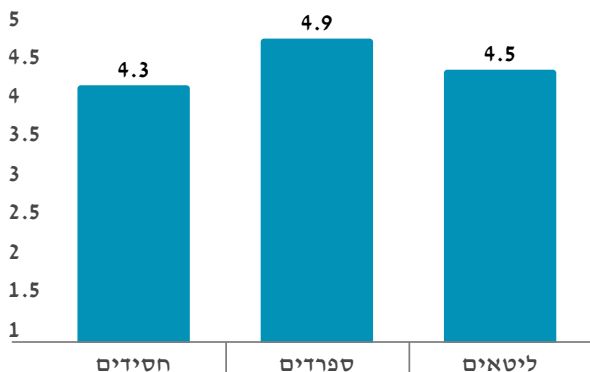
תרשים 4.1

"באיזו מידה היית רוצה שלילד שלך תהיה עצמאות כלכלית?"
(%, כלל המדגם)

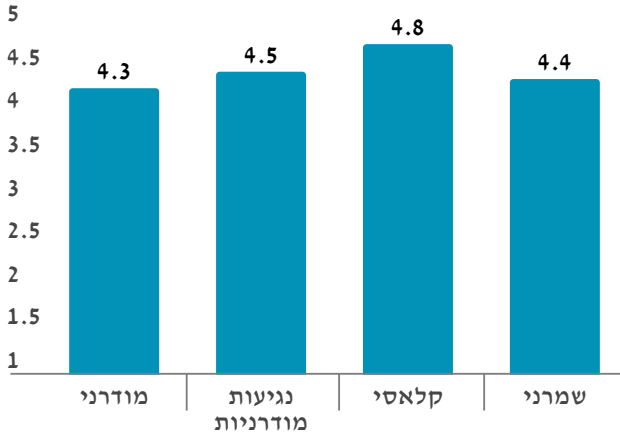
תרשים 4.2

"באיזו מידה היית רוצה שלילד שלך תהיה עצמאות כלכלית?"
(ממוצע, כלל המדגם, פילוח מגזרי)

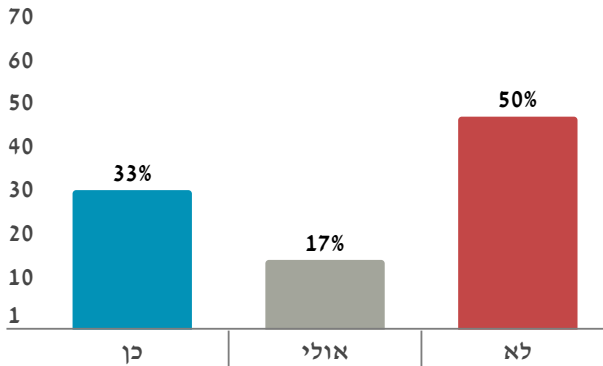
תרשים 4.3

"באיזו מידה היית רוצה שלילד שלך תהיה עצמאות כלכלית?"
(ממוצע, כלל המדגם, פילוח לפי שמרנות)

תרשים 4.4

"האם לדעתך הפערים בלימודי החול בין בנים לבנות מהווים בעיה עתידית לחברה החרדית?" (% כלל המדגם)

4.2 פערי מגדר והשפעתו על הזוגיות

בנוסף לרצון ההורים להקנות לבניהם יכולות לעצמאות כלכלית והשתלבות בשוק התעסוקה, קיים חשש מפער מגדרי שההשכלה גורמת לה. חשש זה מניע את הדרישה ללימודי חול לבנים, ומתכתב עם הרצון לאיכות חיים טובה עבור הילדים. הסקר חושף קונצנזוס כמעט מוחלט: 98% מהמשיבים מאמינים כי בנות לומדות לימודי חול ברמה גבוהה יותר מבנים (ראו תרשים 2.4). זהו פער דרמטי שאינו מוטל בספק. אולם, ההתייחסות להשלכותיו של פער זה מורכבת יותר. כאשר נשאלו המשיבים האם פער מגדרי זה מהווה בעיה עתידית לחברה החרדית, 50% השיבו שלא, בעוד ש-33% סברו שכן ו-17% בלבד בחרו בתשובה "אולי", מה שמעיד על תחושת אי-בהירות או חוסר ודאות בנוגע להשפעות הפערים (ראו תרשים 4.4). הנתונים מגלים כי כמחצית מהמשיבים רואים בפערי המגדר בעיה אפשרית עבור החברה החרדית בעתיד.

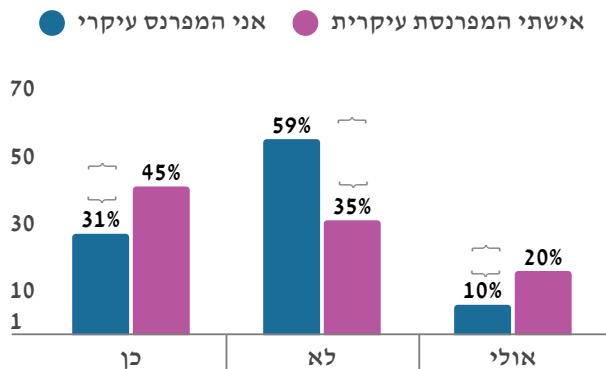
פילוח התשובות של הגברים בלבד לשאלה זו על פי זהות המפרנס העיקרי במשק הבית מראה תמונה מורכבת עוד יותר. כאשר הגבר הוא המפרנס העיקרי, 59% מהמשיבים ענו כי הפערים אינם מהווים בעיה עתידית לחברה החרדית. לעומת זאת כאשר האישה היא המפרנסת העיקרית, רק 35% מהמשיבים הגברים חושבים כי הפער המגדרי אינו מהווה בעיה לחברה החרדית (ראו תרשים 4.5). באופן מפתיע, בפילוח רק את תשובותיהן של הנשים, עולה כי הפער המגדרי בחינוך נתפס כפחות בעייתי בעיניהן, ללא תלות בשאלה האם הן המפרנסות העיקריות או לא.

ממצאים אלו חושפים תובנה עמוקה ובלתי שגרתית בנוגע לאופן שבו גברים חרדים תופסים את השלכות הפערים המגדריים בחינוך. נראה כי עמדותיהם מושפעות בעיקר ממיקומם הכלכלי במרחב המשפחתי. כאשר הגבר הוא המפרנס העיקרי, הוא נוטה להמעיט בערכו של הפער החינוכי בין בנים לבנות, ולהתייחס אליו כאל סוגיה שולית שאינה מאיימת על הסדר הקיים. לעומת זאת, כאשר האישה היא המפרנסת

המרכזית, משתנה הפרספקטיבה הגברית: הגבר מתחיל לראות בפער החינוכי לא רק עניין עקרוני, אלא בעיה מוחשית שמערערת את תחושת השוויון, הביטחון והמעמד בתוך התא הזוגי. ממצא זה מעלה שאלות מרחיקות לכת על הקשר בין חלוקת תפקידים כלכלית לבין תודעה חינוכית וחברתית, ומאיר זווית פחות מדוברת בשיח החרדי על פערי המגדר.

תרשים 4.5

"האם לדעתך הפערים בלימודי החול בין בנים לבנות מהווים בעיה עתידית לחברה החרדית?" (% , גברים)

בניסיון להבין מה בפערי המגדר בחינוך נתפס כבעייתי עבור החברה החרדית, נערך ניתוח תמות שעולות מתוך תשובות המשיבים לשאלה "פרט/י את הבעייתיות בפער בלימודי החול בין הבנים לבנות". אחד התמות המשמעותיות שעלו היא השפעה על חיי הנישואין. תרשים 4.6 מציג את תשובותיהם של חלק מהמשיבים. לפיהם, הפערים יוצרים חוסר איוון חברתי ותרבותי שמוביל למתח במערכות הזוגיות. בעוד שהבנות מקבלות הכשרה מקיפה ומרגישות מוכנות להתמודד עם העולם הכללי, הבנים נותרים עם חוסר הכנה בחיים האישיים ובשוק העבודה. התוצאה היא שבמערכת הזוגית, הבנות עשויות להרגיש יתרון אינטלקטואלי

והשכלתי, בעוד שהבנים חשים תחושת תסכול וחוסר מוכנות. פער זה יכול להוביל לקשיים בתפיסת הסטטוס והבגרות בין בני הזוג, ולהגביר את המתח הזוגי.

תרשים 4.6

"פרט/י את הבעייתיות בפער בלימודי החול בין הבנים לבנות" (תשובות פתוחות, משיבים שהשיבו שהפער המגדרי מהווה בעיה לחברה החרדית)

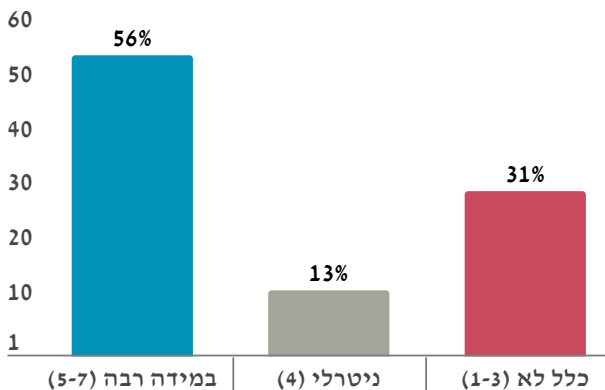

4.3 דאגה כללית מעתיד הילדים

לבסוף, כלל הדאגות הללו מתכנסות לחשש כללי לעתיד הילדים. באופן ישיר, 56% מהמשיבים מדווחים כי הם מודאגים מעתיד ילדיהם (ראו תרשים 4.7). דאגה כוללת זו היא פועל יוצא טבעי של שני הגורמים שהוצגו לעיל: חשש מכך שלבנים לא תהיה עצמאות כלכלית, וחשש מכך שהם ייפגעו מול הפער המגדרי ההולך וגובר בהשכלה. אם ההורים חווים בעצמם חוסר מוכנות לשוק התעסוקה, ומוזהים שהדור הבא של הבנות מצויד טוב יותר, הרי שהדאגה הכוללת לעתיד בניהם טבעית ומובנת. דאגה זו משקפת רצון עמוק לאפשר לילדיהם, ובמיוחד לבניהם, להתמודד בהצלחה עם אתגרי המאה ה-21, ולחיות חיים מלאים ואיכותיים, בתוך החברה החרדית ומחוצה לה. מעניין לציין כי דאגה זו לעתיד הילדים חוצה מגזרים (חסידים, ליטאים, ספרדים) ורמות שמרנות (ראו תרשימים 4.8 ו-4.9), אך בולטת יותר בקרב משיבים בעלי הכנסה נמוכה, מה שמעיד על זיקה בין מצוקה כלכלית לבין תחושת אי-ודאות וחשש לגבי עתיד הדור הבא.

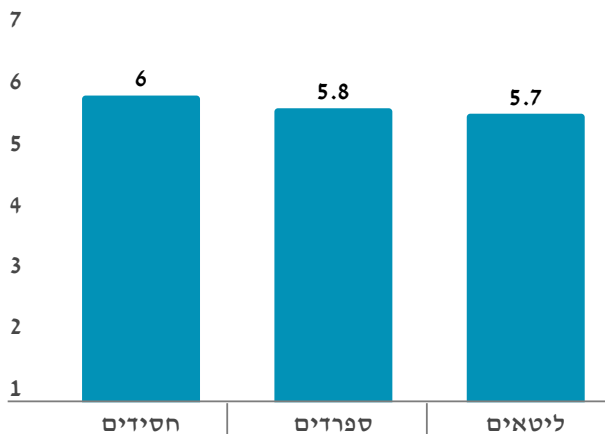
תרשים 4.7

"באיזו מידה אתם מודאגים מעתיד ילדכם?"
(%, כלל המדגם)

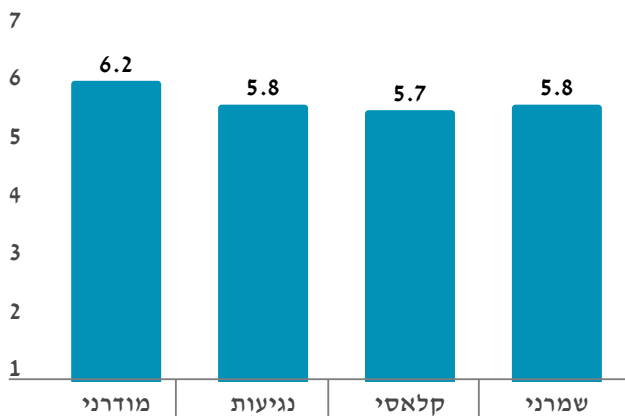
תרשים 4.8

"באיזו מידה אתם מודאגים מעתיד ילדכם?"
(%, כלל המדגם, פילוח מגזרי)

תרשים 4.9

"באיזו מידה אתם מודאגים מעתיד ילדכם?"
(%, כלל המדגם, פילוח לפי שמרנות)

לסיכום, ההורים בחברה החרדית מבטאים רצון מובהק ללימודי חול עבור ילדיהם, מתוך מניעים כלכליים, חברתיים ואישיים עמוקים. הנתונים מצביעים על רצון חזק להעניק לילדים כלים שיאפשרו להם עצמאות כלכלית ולהשתלב בשוק התעסוקה, כשהם מבינים שהשכלה בשפות כמו אנגלית ומתמטיקה היא קריטית להצלחה בעידן המודרני. בנוסף, חשש מהפער המגדרי בהשכלה בין בנים לבנות מעורר דאגה, שכן הפערים הללו עשויים להוביל למתח במערכות הזוגיות ולחוסר איזון חברתי ותרבותי. הדאגה לעתיד הילדים מתמקדת הן בקושי בהשתלבות בשוק העבודה והן בפערים שמקשים על הכנה אופטימלית לעתיד.

5.

מחיר חברתי בחלופות לימודי החול הקיימות כיום

הפרק הבא מתמקד במתח שבין הרצון הגובר בקרב הציבור החרדי להקנות לבניהם לימודי חול איכותיים, לבין החשש הכבד מתשלום מחיר חברתי כתוצאה מכך. נדבך מרכזי בתקיעות שנוצרת סביב הרצון לשלב לימודי חול בחינוך הבנים, נעוץ בכך שהורים רבים, על אף שאיפתם העמוקה, אינם מוכנים לשלם את המחיר החברתי הגבוה הנדרש בכדי לרכוש לימודים אלו במסגרות החינוכיות הפורמליות הקיימות, המציעות מענה משמעותי. מורכבות זו מתבטאת בשני רבדים עיקריים: ראשית, התפיסה הרווחת בקרב הקהילה היא כי הורים הבוחרים במסגרות חינוכיות המשלבות לימודי חול ברמה גבוהה נחשבים כ"פחות חרדים". תפיסה זו מתחזקת במיוחד כלפי מוסדות ממלכתיים חרדיים (ממ"ח), שם קיים שיקול חברתי חזק המרתיע הורים מלשלוח את ילדיהם. שנית, תפיסה זו מולידה תחושת בושה חזקה בקרב אותם הורים מלשלוח את ילדיהם למוסדות אלה. דפוס זה ממחיש כיצד החשש מהשלכות חברתיות חמורות מונע את המימוש בפועל של הרצון לשינוי חינוכי, והופך את לימודי החול ל"שיקול נגד" משמעותי בבחירת מוסד לימודים עבור רוב ההורים המעוניינים בהם.

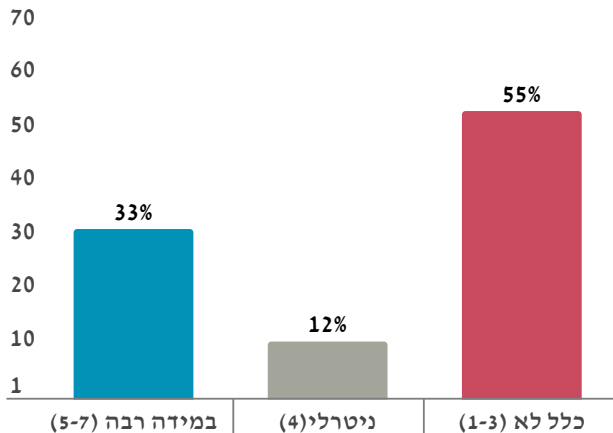
5.1 סטיגמת ה"פחות חרדים"

קיים שיקול חברתי חזק מאוד המרתיע הורים מלשלוח את ילדיהם

למוסדות חינוך המשלבים לימודי חול. התפיסה הרווחת בקרב הציבור החרדי היא כי הורים הבוחרים במסגרות אלו נתפסים כ"פחות חרדים". 33% מהמשיבים סבורים כי אלו ששולחים את ילדיהם לתלמוד תורה או חיידר עם לימודי חול ברמה גבוהה ובפיקוח משרד החינוך נחשבים "פחות חרדים" (ראו תרשים 5.1).

תרשים 5.1

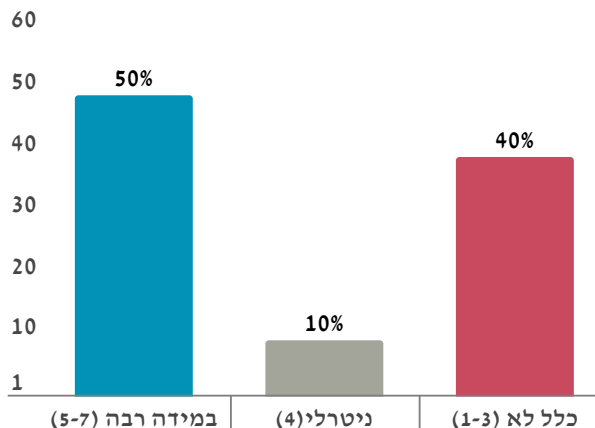
"באיזו מידה אלו ששולחים את ילדיהם לחיידר/תלמוד תורה / בית ספר עם לימודי חול ברמה גבוהה ופיקוח של משרד החינוך הם פחות חרדים?" (%, כלל המדגם)

התפיסה חריפה אף יותר כאשר מדובר במוסדות ממלכתיים חרדים (ממ"ח). 50% מהמשיבים סבורים כי אלו ששולחים את ילדיהם לתלמוד תורה ממ"ח או לבית הספר ממ"ח נחשבים "פחות חרדים". מוסדות אלה המוגדרים כ"רשמיים" ומלמדים תוכנית ליבה מלאה תחת פיקוח משרד החינוך (ראו תרשים 5.2). פער זה ממחיש שמוסדות הממ"ח, בשל "רשמיותם" ופיקוחם המלא, נתפסים לעיתים כחמורים יותר מבחינה חברתית.

תרשים 5.2

באיזו מידה אלו ששולחים את ילדיהם לתלמוד תורה ממ"ח, או לבית ספר ממ"ח הם פחות חרדים?

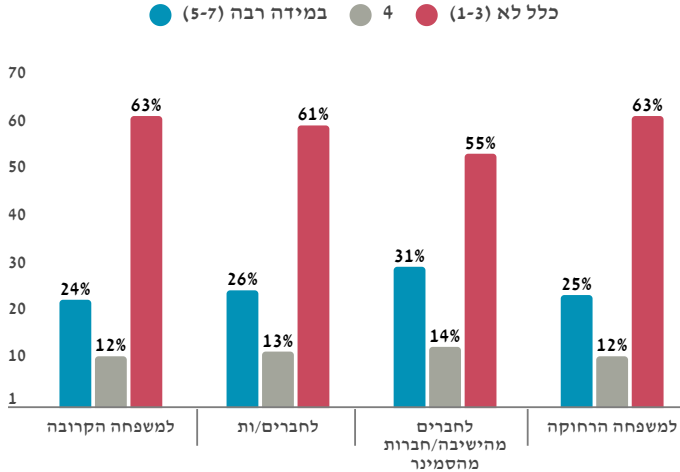
התפיסה כי הורים השולחים ילדים לממ"ח נחשבים כ"פחות חרדים" אינה אחידה בכלל המגזרים, והיא שכיחה יותר בקרב ליטאים, נשים, ושמרנים. כמו כן, בעלי הכנסה גבוהה נוטים יותר להחזיק בתפיסה זו. ממצא זה מדגיש את המורכבות הפנימית בתוך החברה החרדית ואת השפעת המעמד הסוציו-אקונומי ורמת השמרנות על עמדות חברתיות.

5.2 תחושת הבושה

החשש מלהיתפס כ"פחות חרדים" מוליד רמות גבוהות של בושה משליחת הבנים למוסדות עם לימודי חול ברמה גבוהה ובפיקוח משרד החינוך. בושה זו אינה מופנית כלפי גורם אחד, אלא כלפי מעגלים חברתיים מגוונים וקרובים. קרוב לשליש מהמשיבים מתביישים לספר על שליחת בנם למוסד חינוכי שבו לומדים לימודי חול ברמה גבוהה ובפיקוח משרד החינוך. 31% היו מתביישים לספר על כך לחברים מהישיבה או מהסמינה, 26% לחברים הקרובים, 25% למשפחה הקרובה, ו-24% למשפחה הרחוקה (ראו תרשים 5.3).

5.3 תרשים

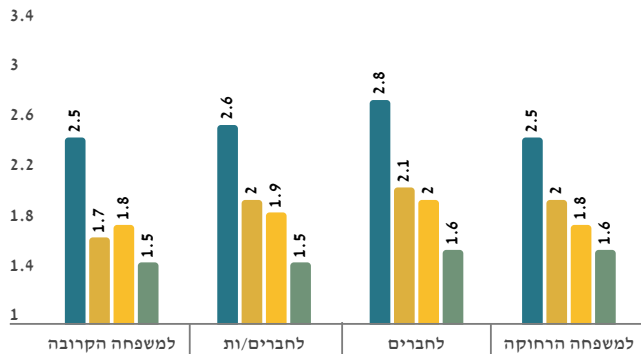
"לו היית / במידה ואתם שולחים את הבן למוסד חינוכי עם לימודי חול, באיזו מידה היית מתבייש/ת לספר על כך לגורמים הבאים:" (כלל המדגם)

5.4 תרשים

"לו היית / במידה ואתם שולחים את הבן למוסד חינוכי עם לימודי חול, באיזו מידה היית מתבייש/ת לספר על כך לגורמים הבאים:" (כלל המדגם, פילוח לפי מוסד לימוד)

● ממ"ח ● בני יוסף ● החינוך העצמאי ● חידור (ת"ת)

מעניין לציין, כי הבושה הגבוהה ביותר מורגשת בקרב אלו ששולחים את ילדיהם ל"מוסדות פטור" (חיידרים/ת"ת), כלומה, המסגרות הנפוצות ביותר בחינוך החרדי (ראו תרשים 5.4).

בניתוח דמוגרפי, נשים, חסידים ושמרנים נוטים לדווח על רמות בושה גבוהות יותר כלפי המשפחה הקרובה.

על פי נתוני משרד החינוך, בשנתיים האחרונות אנו עדים למגמת עלייה משמעותית בהצטרפות של רשתות חינוך לזרם החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח). שנת הלימודים הקודמת (תשפ"ה) נפתחה במגמת צמיחה, עם פתיחת 28 בתי ספר ו-32 גני ילדים חדשים בממ"ח, נתון חסר תקדים בהשוואה ל-5-7 בתי ספר שנפתחו מדי שנה בשבע השנים שקדמו לכך. בשנה הנוכחית (תשפ"ו) המגמה ממשיכה עם 14 מוסדות נוספים.

מעבר לנתונים הכמותיים, חשיבות מכרעת טמונה בזהות המוסדות המצטרפים. לדאשונה, אנו עדים למעבר לממ"ח של בתי ספר מהזרם המרכזי של החברה החרדית. ביניהם מוסדות של חסידויות מובילות ומרכזיות כמו בעלז, צאנז, קרלין וביאלא. בשנה הנוכחית מצטרפת למגמה גם חסידות וויזניץ.

מעניין יהיה לבחון ולעקוב אחר התפתחויות אלו ועל האופן שבו הן משפיעות על היחס לממ"ח בקרב הציבור החרדי הרחב. על פי הנתונים, לפני כשנה, כ-50% מהציבור החרדי היו סבורים שהורים השולחים את ילדיהם לממ"ח נתפסים כפחות חרדים.

האם תופעה זו תשפיע גם על היחס של ההורים החרדים ללימודי חול? האם בשנים הקרובות ניראה גם מוסדות שאינם ממ"ח, נותנים מענה לרצון ההורים ומשפרים את שעות לימודי החול, בתוך המסגרות הקיימות?

5.3 לימודי חול וטרמינולוגיה

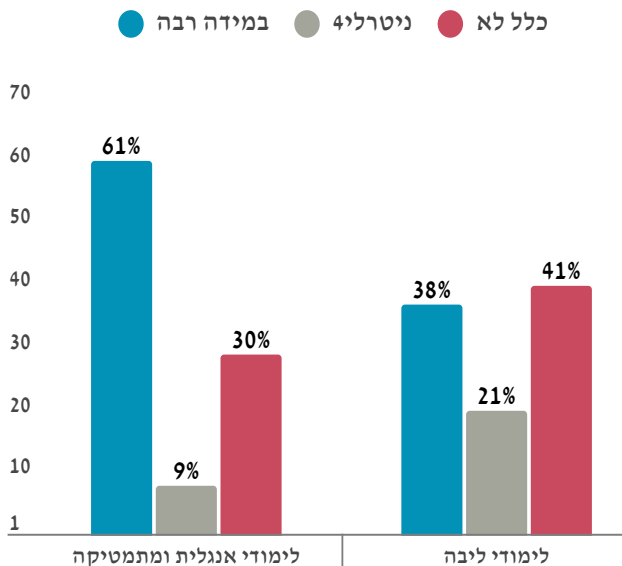
ממצא מעניין נוסף נוגע להשפעת אופן הניסוח על מידת התמיכה בשילוב לימודי חול בתלמודי התורה. כאשר נשאלו המשיבים באופן

ישיר: "האם היית רוצה שהבן שלך ילמד אנגלית ומתמטיקה בחיידר / בתלמוד התורה / בבית הספר?" 61% הביעו תמיכה ברורה. לעומת זאת, כאשר נשאלו שאלה זהה מבחינת התוכן אך תוך שימוש במונח הכללי והפורמלי "לימודי ליבה", התמיכה פחתה משמעותית, ורק 41% מהמשיבים הביעו רצון שבנם ילמד לימודים אלה בבית ספרו (ראו תרשים 5.5).

פער זה מצביע על רגישות גבוהה למינוחים, ועל כך שהמונח "לימודי ליבה" נושא מטען תרבותי, אידאולוגי ופוליטי, אשר עשוי לעורר הסתייגות גם בקרב מי שתומכים בפועל בלימודי מתמטיקה ואנגלית. ניסוח קונקרטי וממוקד במקצועות עצמם, ללא השימוש במונחים המזוהים עם שיח חיצוני או ממסדי, זוכה לתמיכה רחבה יותר. תופעה זו, שבה ניסוח השאלה משפיע באופן משמעותי על התשובה, באה לידי ביטוי גם בשאלות הנוגעות לסטטוס החברתי של הורים

תרשים 5.5

"באיזו מידה היית רוצה שהבן שלך ילמד בחיידר / בבית הספר:"
(%, כלל המדגם)

הבוחרים במסגרות חינוך עם לימודי חול. כאשר נשאלו המשיבים האם הורה השולח את בנו לחיידר עם לימודי חול ברמה גבוהה ובפיקוח משרד החינוך נחשב ל"פחות חרדי", 33% השיבו בחיוב (ראו תרשים 5.1). לעומת זאת, כאשר אותה בחירה הוצגה תוך שימוש במונח הפורמלי "מוסד ממלכתי חרדי (ממ"ח)", אחוז ההסכמה קפץ ל-50% (ראו תרשים 5.2). כלומר, עצם השימוש בשם הרשמי של המסגרת, "ממ"ח", הגבירה את התפיסה השלילית של המהלך כחורג מהנורמה החרדית.

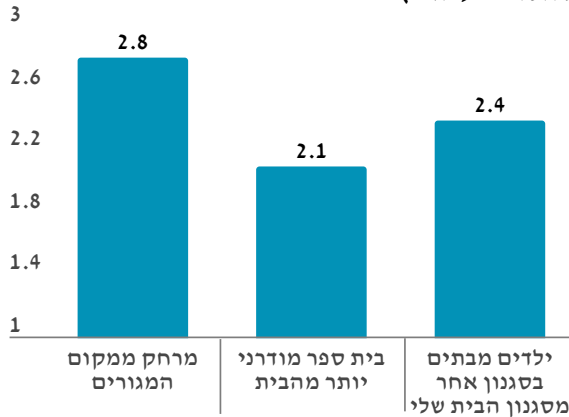
פערים אלו בעמדות, הנובעים מהבדלים בניסוח השאלות, אינם מקריים, אלא משקפים את המטען התרבותי והחברתי הטעון שגלום בשפה עצמה. המינוח "לימודי ליבה" או "ממ"ח" אינו רק תיאור טכני של תוכן הלימודים או סוג המוסד, אלא נתפס בקרב חלקים בציבור החרדי כסמן זהותי, כזה המזוהה עם מערכות חיצוניות, עם פיקוח מדינתי, ולעיתים אף עם התרחקות מהנורמה החרדית. לכן, כאשר שאלות מוצגות במונחים פורמליים-ממסדיים, הן מעוררות רתיעה וחשש גם בקרב מי שתומכים בפועל בלימודי חול, אך אינם מעוניינים להיות מזוהים עם "חריגה" מן הקונצנזוס החרדי. במילים אחרות, הפער הטרכינולוגי הוא תוצר ישיר של המחיר החברתי: עצם האזכור של מונחים טעונים עשוי לשדר קרבה לעמדות שמחוץ לגבולות הקהילה, ולפיכך להרתיע מהזדהות איתן.

5.4 על מה מוכנים להתפשר עבור לימודי חול?

המשיבים שציינו כי לימודי חול חשובים עבורם, נשאלו באופן ישיר, באיזו מידה היו מוכנים להתפשר על גורמים שונים עבור לימודי חול ברמה גבוהה יותר, עולה כי הם מתקשים לשלם את המחיר החברתי הנדרש בכדי לרכוש לימודי חול במסגרות הקיימות. בעוד שהם מראים נכונות גבוהה יחסית להתפשר על מרחק ממקום המגורים (ממוצע של 2.8 בסקאלת 1-5, כאשר 5 מצביע על נכונות גבוהה ביותר להתפשר), ניכר כי הנכונות להתפשר פוחתת משמעותית כשמדובר במחירים חברתיים

תרשים 5.6

"באיזו מידה היית מוכן להתפשר על הגורמים הבאים עבור לימודי חול ברמה גבוהה יותר:" (ממוצע, משיבים שלימודי חול חשובים עבורם)

(ראו תרשים 5.6). הדבר בולט במיוחד בנכונות נמוכה יותר להתפשר על "בית ספר מודרני יותר מהבית" (ממוצע של 2.1) ועל "ילדים מביתם בסגנון אחר מסגנון הבית שלי" (ממוצע של 2.4).

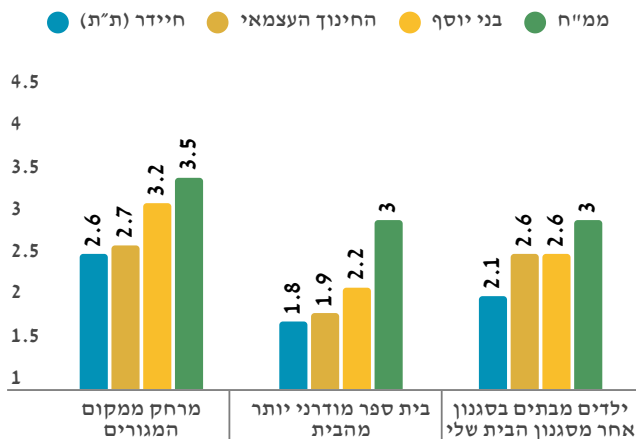
פילוח נוסף של נתונים אלו, בקרב משיבים שצינו כי לימודי חול חשובים עבורם, חושף כי הורים השולחים את ילדיהם לחיידר (ת"ת), מראים נכונות נמוכה עוד יותר להתפשר על גורמים אלו בהשוואה להורים השולחים לממ"ח (ראו תרשים 5.7). כך, הורים השולחים לתלמודי תורה מתפשרים פחות על 'סגנון אחר מהבית' (ממוצע 2.12), לעומת הורים לממ"ח שהיו מוכנים להתפשר יותר (ממוצע 3.02). וכך, מתפשרים פחות על 'בית ספר מודרני יותר' (ממוצע 1.8), לעומת הורים לממ"ח שהיו מוכנים להתפשר יותר (ממוצע 2.95).

5.5 לימודי חול כ"שיקול נגד" בבחירת מוסד לימודים

החשש החברתי אינו רק תחושה אישית של בושה, אלא הוא ממיר את לימודי החול מיתרון לחיסרון תפיסתי בבחירת מוסד לימודים. מתוך

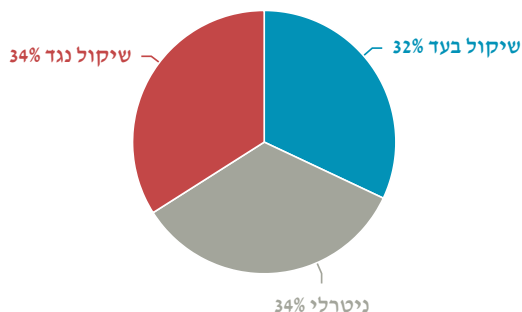
תרשים 5.7

"באיזו מידה היית מוכן להתפשר על הגורמים הבאים עבור לימודי חול ברמה גבוהה יותר: (ממוצע, משיבים שלימודי חול חשובים עבורם, פילוח לפי מוסד לימוד)

תרשים 5.8

"באיזו מידה לימודי חול ברמה גבוהה מהווים עבורך שיקול בעד או נגד בחירה במוסד הלימודים?" (% כלל המדגם)

61% מהנשקרים שהצהירו כי היו רוצים שבנם ילמד מקצועות אלו בתוך תוכנית הלימודים של החיידר או התלמוד תורה (ראו תרשים 3.1), רק עבור 32% לימודי חול ברמה גבוהה מהווה עבורם שיקול בעד בבחירת מקצוע עבור בניהם (ראו תרשים 5.8). כלומר, עבור חלק ניכר מהמשיבים

בסקה, עצם קיומם של לימודי חול ברמה גבוהה מהווה גורם מרתיע בעת בחירת מוסד הלימודים לבנם.

לסיכום, הפרק חשף את המתח המרכזי שבין הרצון הגובר בציבור החרדי להקנות לבניהם לימודי חול איכותיים, לבין המחיר החברתי הכבד הנלווה לכך. מתח זה אינו תיאורטי בלבד, אלא בא לידי ביטוי ממשי במנגנונים חברתיים מורכבים המשפיעים על בחירות ההורים. מהממצאים עולה כי קיים חשש חברתי מובהק סביב סטיגמת ה"פחות חרדים" המיוחסת להורים השולחים את ילדיהם למסגרות חינוך המשלבות לימודי חול ברמה גבוהה ובפיקוח. תפיסה זו בולטת במיוחד כלפי מוסדות כמו החינוך הממלכתי החרדי (ממ"ח), אשר נתפסים בקרב חלקים בציבור החרדי כחלופות בעלות אופי שולי או חורג מהנורמה. בשל כך, עצם הקישור בין לימודי חול לבין מוסדות אלה מעורר רתיעה, עד כדי כך שלעיתים עצם נוכחותם של לימודי חול ברמה גבוהה מהווה שיקול נגד מרכזי בבחירת מוסד לימודים. דפוס זה ממחיש כיצד החשש מהשלכות חברתיות נתפס כחסם משמעותי בפני שילוב רחב ואיכותי של לימודי חול, וכיצד הוא ממשיך לעצב בפועל את אפשרויות הבחירה של משפחות חרדיות במערכת החינוך.

6.

השאיפה לפתרונות ביניים

פרק זה מבקש לבחון כיצד הורים בחברה החרדית מתמודדים עם הפער שבין הרצון להעניק לילדיהם לימודי חול איכותיים, לבין המחירים החברתיים הכרוכים בבחירה במוסדות חינוך הנתפסים כחריגים או "פחות חרדיים". בין הדרישה הגוברת למיומנויות בסיסיות לבין המחויבות החברתית והתרבותית לשימור המבנה המסורתי, נוצר מרחב של פתרונות ביניים. פתרונות אלו מתבטאים הן בשאיפה לשפר את איכות לימודי החול בתוך המסגרות הקיימות, למשל באמצעות העסקת מורים מקצועיים, שיפור ההערכה או הוספת שעות לימוד, והן ביצירת נתיבים עוקפים כמו חוגים.

6.1 שינוי ושיפור בתוך המערכת הקיימת

המתח בין הרצון ללימודי חול לבין המחיר החברתי הגבוה הכרוך בשליחה לחלופות של מוסדות עם לימודי חול הקיימים היום, מוביל רבים בציבור החרדי לחפש פתרונות ביניים. פתרונות אלו מתמקדים בשיפור האיכות והאפקטיביות של לימודי החול, תוך שמירה על המבנה המוסדי והחברתי הקיים. הסקרים מצביעים על מספר שאיפות ברורות לשיפור לימודי החול במוסדות הקיימים (ראו תרשים 6.1):

- **העסקת מורים מקצועיים:** 52% מהמשיבים סבורים כי יש להעסיק רק מורים בעלי הכשרה מקצועית וייעודית בתחום לימודי החול. נתון זה מדגיש שאיפה לשיפור פדגוגי פנימי, ולא קריאה לשינוי

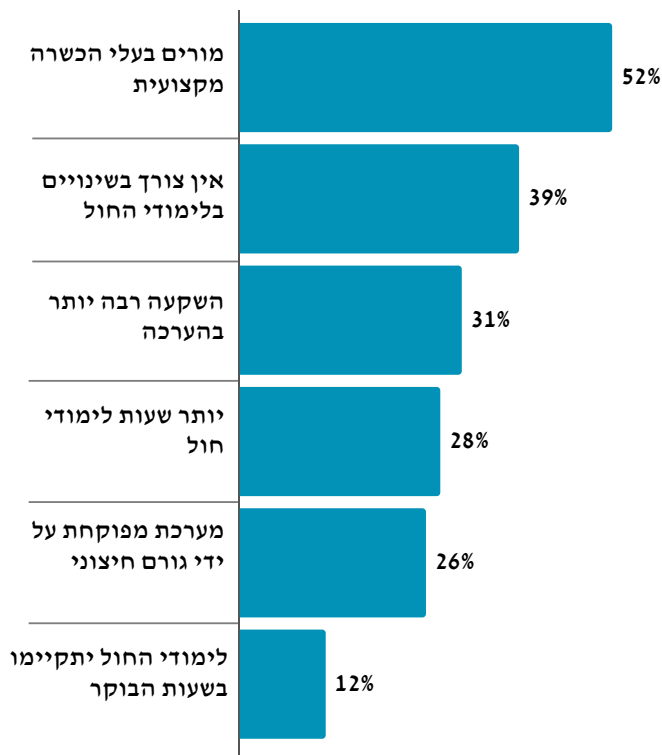
- המסגרת עצמה. גברים נוטים יותר לתמוך בשינוי זה מאשר נשים.
- **שיפור הערכה (בחנים ומבחנים):** 31% מהמשיבים תומכים בהשקעה רבה יותר במערך ההערכה בלימודי החול. רצון זה משקף שאיפה לשקיפות ולאחריות פדגוגית בתוך המוסד, כדי לוודא שלימודי החול אכן נלמדים ונבחנים כראוי. ראוי לציין כי ספרדים נוטים יותר לתמוך בשינוי זה מאשר חסידים.
- **הוספת שעות לימודי חול:** 28% מהמשיבים תומכים בהוספת שעות לימוד נוספות למקצועות החול. זהו שינוי כמותי במערכת השעות הקיימת, המעיד על הכרה בצורך בהרחבת ההיקף של לימודי חול. גם כאן, ספרדים נוטים יותר לתמוך בשינוי זה מאשר חסידים.
- **פיקוח חיצוני על מערכת השעות:** 26% תומכים במערכת שעות מפוקחת על ידי גורם חיצוני. למרות שמדובר בפיקוח חיצוני, הוא נועד לשפר את השקיפות והאכיפה בתוך מוסדות הלימוד הקיימים (בעיקר "מוסדות הפטור" שבהם לומד רוב הציבור), ולא למעבר למוסדות תחת פיקוח מלא של משרד החינוך. ספרדים נוטים יותר לתמוך בשינוי זה מאשר חסידים.
- **העברת שיעורים לשעות הבוקר:** 12% מהמשיבים תומכים בכך ששיעורי לימודי החול יתקיימו בשעות הבוקר, כשהילדים ערניים יותר. נתון זה מקבל משנה תוקף לאור העובדה ש88% מהמשיבים מעריכים כי לימודי החול לבנים נלמדים בשעות אחר הצהריים, שעות שנתפסות כיעילות פחות ללמידה. דרישה זו מעידה על רצון לשיפור אפקטיביות הלימודים בתוך לוח הזמנים הקיים. נשים נוטות יותר לתמוך בשינוי זה מגברים.

6.2 פתרונות בחינוך הלא פורמלי

לצד השאיפה לפתרונות ביניים הכוללים שינוי ושיפור בתוך המערכת הקיימת של לימודי החול במוסדות החינוך החרדיים, עולה מהנתונים כי חלק מההורים, שאולי אינם מוכנים לשלוח את ילדיהם למוסדות

תרשים 6.1

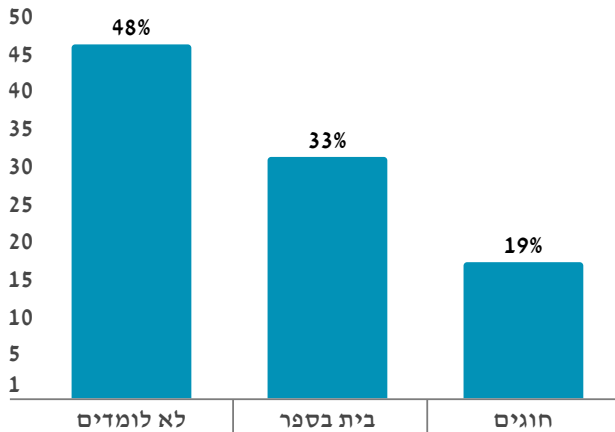
"אילו מהשינויים הבאים נדרשים בתחום לימודי החול בחינוך של הבנים" (% כלל המדגם)

חינוך המשלב לימודי חול מלאים מסיבות חברתיות, מוצאים פתרון חלופי. פתרון זה מאפשר להם להקנות לבניהם ידע במקצועות הליבה מבלי לשלם את המחיר החברתי הכרוך בשליחה למוסדות פורמליים הנתפסים כ"פחות חרדית" או לחוש בושה כלפי סביבתם.

על פי הנתונים 19% מהמשיבים דיווחו שבניהם לומדים לימודי ליבה בחוגים. נתון זה מצביע על נתיב עוקף שבחרו הורים אלה כדי לספק השכלה במקצועות הליבה, כמו אנגלית ומתמטיקה, מחוץ למסגרת בית הספר הפורמלית (ראו תרשים 6.2). גישה זו מאפשרת להורים לתת מענה לרצונם שבניהם ירכשו ידע קריטי לשוק העבודה המודרני ולעצמאות כלכלית, תוך הימנעות משיקול הנגד של לימודי חול ברמה גבוהה בבחירת מוסד לימודים, אשר יכול להוביל לסטיגמה חברתית. למעשה, במקום לבצע שינוי במוסד הלימודים הפורמלי, הם בוחרים להשלים את החסר במסגרות בלתי פורמליות, ובכך לאזן בין הדאגה לעתיד ילדיהם לבין שימור זהותם ושייכותם החברתית.

תרשים 6.2
"באיזו מסגרת לומדים הבנים שלך לימודי ליבה"
 (% כלל המדגם)

לסיכום, ניתן לראות כי ציבור ההורים החרדי אינו אדיש לפער הקיים בלימודי החול, ובמקום בחירה חדה בין מוסדות ללא לימודי חול ברמה גבוהה (חיידר/ת"ת) לבין החלופות עם לימודי חול (ממ"ד, מעיין החינוך

התורני, החינוך העצמאי), רבים מחפשים פתרונות ביניים שישפרו את הקיים מבלי לערער את המסגרת המוסדית והחברתית. התמיכה בהעסקת מורים מקצועיים, שיפור מערך ההערכה והוספת שעות, מצביעה על נכונות אמיתית להשקיע באיכות לימודי החול במוסדות עצמם. לצד זאת, חלק מההורים בוחרים להשלים את החסר במסגרות בלתי פורמליות, כמו חוגים, כדרך לעקוף את המחיר החברתי הכרוך בבחירה במוסדות נתפסים כחריגים. גישות אלו משקפות מגמה של שינוי מתון, שמנסה לאזן בין שימור הזהות החרדית לבין הכרה בצורך בהכנה טובה יותר של הבנים לעתידם הכלכלי והאזרחי.

7.

ספקנות ההורים לגבי יישום שינויים במערכת החינוך הקיימת

בפרקים הקודמים עלה כי על אף הרצון הגובר בקרב הציבור החרדי לשלב לימודי חול איכותיים עבור בניהם, קיים מחיר חברתי כבד הנלווה לבחירה במוסדות חינוך הנתפסים כחריגים או "פחות חרדיים". כתוצאה מכך, הורים רבים מבקשים לייצר פתרונות ביניים ושינויים בתוך המערכת הקיימת. שאיפות אלו כוללות העסקת מורים מקצועיים (52% מהמשיבים), השקעה רבה יותר במערך ההערכה (31%), הוספת שעות לימוד (28%), פיקוח חיצוני על מערכת השעות (26%), ואף העברת שיעורי חול לשעות הבוקר (12%). גישות אלו משקפות רצון לשינוי מתון, שמנסה לאזן בין שימור הזהות החרדית לבין הכרה בצורך בהכנה טובה יותר של הבנים לעתידם הכלכלי והאזרחי. עם זאת, לצד שאיפה זו לשינוי פנימי, קיים סקפטיות משמעותית בקרב ההורים לגבי היכולת של שינויים אלו לצאת אל הפועל במערכת החינוך הקיימת לבנים. סקפטיות זו נובעת מהבנה עמוקה של היררכיית ההשפעה והכוח בתוך מוסדות החינוך החרדיים.

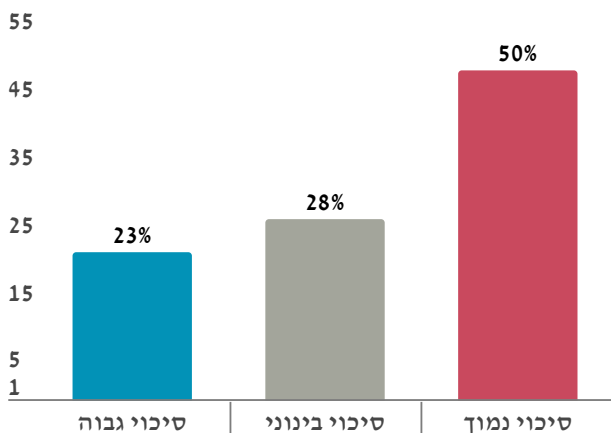
7.1 מי משפיע על מנהלי המוסדות?

מהנתונים עולה כי המשיבים חשים שיש להם השפעה מוגבלת מאוד על מנהלי המוסדות. כאשר נשאלו לגבי הסבירות שמנהל מוסד חינוכי (חיידר/תלמוד תורה/בית ספר) יכניס שיעורי אנגלית למערכת הלימוד,

במידה ורוב ההורים מעוניינים בכך, מחצית מהמשיבים (50%) סבורים כי אין סיכוי כלל שהמנהל יכניס שיעורי אנגלית למערכת הלימוד. רק 23% מהמשיבים מאמינים כי קיים סיכוי שהמנהל יכניס שיעורים אלו (ראו תרשים 7.1).

תרשים 7.1

"מה הסיכוי שהמנהל יכניס שיעור אנגלית למערכת הלימוד, במידה ומרבית ההורים מעוניינים בכך?" (% כלל המדגם)

בין אלו שסברו שאין סיכוי שהמנהל יכניס לימודי אנגלית למערכת, לבקשת ההורים, 76% ציינו כסיבה המרכזית "חשש מהתנגדות רבנים". בנוסף, 55% מהם ציינו "התנגדות מצד הורים שמרנים" כגורם מעכב (ראו תרשים 7.2). נתונים אלו מצביעים על תפיסה רווחת בציבור החרדי, לפיה רצון ההורים לבדו אינו מספיק כדי להגיע שינויים משמעותיים בתוכנית הלימודים, במיוחד כאשר מדובר בלימודי חול. למי באמת יש השפעה? לסמכות הרבנית. הבנה זו מתחזקת כאשר בוחנים את תפיסת ההורים לגבי מידת ההשפעה של גורמים שונים על

מנהלי המוסדות והחלטותיהם: רוב מובהק (75%) של המשיבים סבורים שלרב המנחה של המוסד יש השפעה רבה על החלטות ניהול המוסד וקביעת תוכנית הלימודים. באופן דומה, 70% מהמשיבים סבורים שלדעת גדולי הדור יש השפעה רבה על מדיניות מוסד החינוך. לעומת זאת, רק 42% סבורים שלרוב ההורים במוסד יש השפעה, ו-40% בלבד סבורים שלהורים השמרנים ביותר במוסד יש השפעה (ראו תרשים 7.3) שתי השאלות האחרונות מבוססות על ניסוחה של פרופסור נטע ברק קורן.

7.2 תפיסת ההנהגה החרדית את לימודי החול לבנים

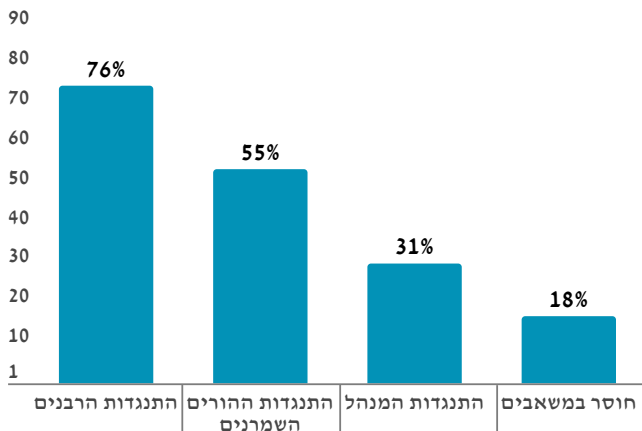
על אף השאיפה הקיימת בקרב ההורים לשיפור ושינוי לימודי החול בתוך המסגרות החינוכיות הקיימות, עולה מהנתונים כי ההורים סקפטיים לגבי יישום שינויים אלו. סקפטיים זו נטועה בהבנה כי כוח ההשפעה המרכזי על מדיניות המוסדות אינו בידי ההורים, אלא נתון בעיקר בידיהם של גורמי הסמכות הרבנית וגדולי התורה. מה שמציבה את שאלת עמדת ההנהגה הרבנית ביחס ללימודי חול במרכז הבמה. ראיונות עומק איכותניים שערכנו עם רבני קהילות חושפים תמונה מורכבת של עמדות המשלבות הכרה בחשיבות עם זהירות עמוקה.

מעניין לראות כי בראיונות האיכותניים שערכנו לרבני קהילות, עולה שהם מכירים בחשיבות הגוברת של לימודי חול לבנים, במיוחד לאור הצורך להתמודד עם אתגרי העתיד והשתלבותם בעולם התעסוקה. כפי שתיאר זאת אחד הרבנים: "חייבים ללמד אנגלית. זה צורך בסיסי, כדי להתנהל, לקרוא מייל. מתמטיקה פחות קריטי. ברגע שידועים אנגלית אפשר לעשות הכשרה מהירה, אפשר ללמוד באוניברסיטה הפתוחה". ורב נוסף שהביע את דאגתו מהמצב: "צריך לחשוב על הבעיה האמיתית שיוצאים בעתיד כשהם לא מוכנים לתעסוקה, יש כאן בעיה אמיתית שחייבים לשבת עליה ברצינות".

עם זאת, ניכרת אמביוולנטיות כלפי אופי השינוי הנדרש. ראשית

7.2 תרשים

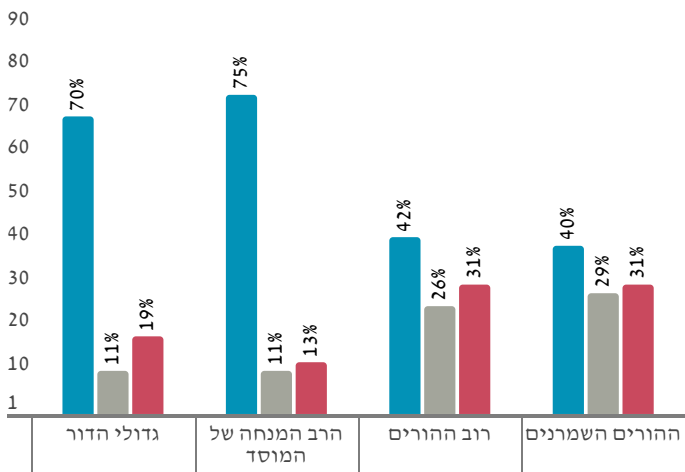
"מדוע לדעתך אין סיכוי שהמנהל יכניס שיעור באנגלית למערכת הלימוד" (% חושבים שאין סיכוי)

7.3 תרשים

"מהי לדעתך מידת ההשפעה של הגורמים הבאים על מנהלי המוסד בנוגע לניהול המוסד וקביעת תוכנית הלימודים?" (% כלל המדגם)

● השפעה רבה (4-5) ● 3 ● השפעה מועטה (1-2)

חלק מהרבנים מביעים הבחנה מהותית ביחס ללימודי מתמטיקה לעומת לימודי אנגלית, כאשר אנגלית נתפסת כמורכבת ובעייתית יותר. מתמטיקה נתפסת ככלי שימושי, ניטרלי מבחינה תרבותית, שניתן לשלבו בזהירות במערכת, כפי שתיאר אחד הרבנים: "מתמטיקה זה יותר כלי ואפשר להטמיע". לעומת זאת, אנגלית מעוררת מחלוקת עמוקה ונרחבת. יש הרואים בה צורך פרקטי נדרש. במילים שלהם: "אי אפשר בלי אנגלית". אך רבים מתייחסים אליה כסמל תרבותי מערבי שיש בו איום על הזהות החרדית, "העולם המערבי מדבר אנגלית... לכן תמיד תהיה התנגדות". יש הרואים בה סכנה ערכית של ממש: "בלי אנגלית, אין גישה לדברים פסולים". לכן, בעוד מתמטיקה נתפסת במידה רבה ככלי לחיים פרקטיים שניתן לשלבו בקלות יחסית, אנגלית טומנת בחובה דילמה עמוקה יותר עבור הציבור החרדי. היא נתפסת כבעלת צורך קריטי להישדרות כלכלית והשתלבות בעולם המודרני מצד אחד, אך גם כבעלת פוטנציאל הרסני לזהות, לערכים ולחשיפה לתכנים פסולים מצד שני.

יתרה מכך, חוסר תמימות הדעים ניכר גם בנוגע למיקום ולמסגרת הלימוד של מקצועות החול. ישנם רבנים הסבורים שלימודי חול, ובפרט אנגלית, אינם צריכים להשתלב במערכת הלימודים הפורמלית בתוך החיידרים (ת"ת). למשל, אחד הרבנים טען כי "אין צורך להשקיע באנגלית אלא ללמוד מהצד". בעוד רב נוסף מציע כי "אנגלית במסגרת חוגים יכול להיות אחד הרעיונות". גישה זו מקבלת חיזוק מדברי רב נוסף שסובר שאין לקבוע זמן לימוד רשמי לאנגלית בתלמודי תורה, אלא "כל אחד ימצא את הדרכים שלו לרכוש אנגלית בשעות הפנאי", ואף מציין כי "הוא עצמו דואג שילדיו ילמדו באופן עצמאי". תפיסה זו מתכתבת עם בחירתם של חלק מההורים ללמד את ילדיהם לימודי ליבה "מחוץ למסגרת בית הספר הפורמלית" באמצעות חוגים (ראו תרשים 6.2), במטרה לעקוף את הסטיגמה החברתית. מנגד, רבנים אחרים, מציינים כי בתי ספר ספרדיים כבר מלמדים אנגלית ומתמטיקה: "בבתי הספר של

ש"ס יש אנגלית ומתמטיקה. זו רק בעיה של האשכנזים, בגלל ההשכלה והרפורמה נלחמו גם בדברים שאין בהם בעיה. כשקידשו מלחמה נגד האנגלית זה לא בגלל שיש עם זה בעיה. זה מסור לגדולי הדור, יחליטו לשחרר ולומר שכבר אין מלחמה, ויתירו".

לסיכום, ממצאי הפרק ממחישים את הפער שבין הרצון הגובר בקרב הורים חרדים לשפר את רמת ההכשרה של בניהם באמצעות שילוב לימודי חול איכותיים, לבין תחושת חוסר האונים אל מול מבנה הכוח הממסדי במערכת החינוך החרדית. על אף תמיכה רחבה בצעדים לשיפור פנימי במסגרת הקיימת, רבים מההורים מביעים ספקות ניכרים באשר ליכולתם לממש שינויים אלו בפועל. סקפטיות זו נשענת על ההבנה כי עמדת ההורים, גם כאשר היא מגובשת ורחבת היקף, אינה נתפסת כגורם מכריע בקביעת מדיניות מוסדות החינוך. לעומת זאת, גורמי הסמכות הרבניים, ובראשם הרב המנחה של המוסד וגדולי הדור נתפסים כבעלי ההשפעה המרכזית. בתוך כך, עמדת ההנהגה הרבנית עצמה כלפי לימודי החול נחשפת כמורכבת ואמביוולנטית: מחד, הכרה גוברת בצורך הפרקטי באנגלית ובמתמטיקה, מאידך, חשש עמוק מפני השפעות תרבותיות שעלולות לפגוע בזהות החרדית. המתח בין צורך להסתגלות לבין רצון לשימור מביא להתגבשותן של עמדות זהירות ומרוסנות, המעדיפות פתרונות פרטיים או חוץ-מערכתיים על פני שינוי כולל במבנה הלימודים הפורמלי.

סיכום

מחקר זה ביקש לבחון את עמדות הציבור החרדי כלפי לימודי החול לבנים, את מידת הרצון לשילובם במסגרות החינוך הקיימות, את רמת המענה הניתן כיום בפועל, ואת החסמים והפתרונות האפשריים הניצבים בפני שילוב זה.

הממצאים מצביעים על פער מובהק בין הרצון הציבורי לבין המציאות הקיימת. מחד, קיימת בקרב רבים מההורים החרדים שאיפה שילדיהם ילמדו מקצועות חול בסיסיים, בעיקר מתמטיקה ואנגלית, כחלק אינטגרלי מתוכנית הלימודים בתלמודי התורה. מנגד, מוסדות החינוך החרדיים הקיימים, ובפרט מוסדות הפטור ותלמודי התורה הפרטיים, מספקים מענה חלקי בלבד, ולעיתים אף שולי, ללימודים אלה.

שאיפה זו ללימודי חול נובעת ממספר מניעים מרכזיים, ובראשם הרצון להקנות לבנים כלים לעצמאות כלכלית ולהשתלבות מיטבית בעולם העבודה, לצד תחושת פער גובר מול מסלול ההשכלה של הבנות החרדיות, פער שעלול ליצור השלכות חברתיות וזוגיות בעתיד. כמו כן, ניכרת דאגה כללית לעתיד הילדים, הנתפסת כמחייבת הקניית מיומנויות בסיסיות כבר בשלב החינוך היסודי.

עם זאת, המחקר חושף כי רצון זה, של לימודי חול, נתקל במחיר חברתי כבד. קיים חשש משמעותי מסטיגמת ה"פחות חרדים" המיוחסת להורים השולחים את ילדיהם למסגרות חינוך המשלבות לימודי חול ברמה גבוהה ובפיקוח, במיוחד כלפי מוסדות ממלכתיים חרדיים (ממ"ח). תפיסה זו מולידה תחושת בושה עמוקה בקרב הורים רבים כלפי סביבתם

הקרובה והרחוקה, תחושה שאף עלתה בשנים האחרונות. המחיר החברתי נתפס ככבד כל כך שהוא הופך את לימודי החול ל-“שיקול נגד” מרכזי בבחירת מוסד לימודים. הדבר ממחיש כיצד החשש מהשלכות חברתיות חמורות מונע את המימוש בפועל של הרצון לשינוי חינוכי.

על רקע זה, רבים בציבור החרדי מבקשים לייצר פתרונות ביניים, שיפור איכות ההוראה של לימודי החול במוסדות הקיימים, הרחבת היקף השעות, הגברת הפיקוח הפנימי, ולעיתים גם פנייה למסגרות בלתי פורמליות כגון חוגים, מתוך רצון לאזן בין הצרכים החינוכיים לבין הרצון לשמר את ההשתייכות החברתית והתרבותית למיינסטרים החרדי.

עם זאת, לצד מגמה זו של פתיחות זהירה, עולה גם ספקנות עמוקה באשר ליכולת המערכת להשתנות מבפנים. ממצאי הסקר מצביעים על תפיסה רווחת שלפיה להורים אין כמעט השפעה ממשית על ניהול מוסדות החינוך, ושגורמי הסמכות הרבניים ובראשם הרב המנחה של המוסד וגדולי הדור הם הקובעים את מדיניות הלימודים בפועל. ראיונות עומק עם רבני קהילות משרטטים תמונה מורכבת: הכרה גוברת בצורך באנגלית ומתמטיקה, אך גם הסתייגות עמוקה מאנגלית כסמל תרבותי מערבי המעורר חשש לפגיעה בזהות החרדית. התוצאה היא גישה זהירה ולעיתים מתפתלת, המעדיפה פתרונות חיצוניים או פרטיים, ולא שינוי מערכתי כולל.

אוסף מחקרים זה מצביע על תהליך ותנועה איטית המתהווה בזהירות. תהליך זה מתרחש לא כתוצאה מהתערבות חיצונית, אלא מתוך דחף פנימי של ציבור הורים חרדי המתמודד עם אתגרי המאה ה-21, ומבקש להעניק לבניו כלים שיאפשרו השתלבות כלכלית ויכולת ניהול חיים עצמאיים מבלי לוותר על הזהות החרדית. בין שמרנות להסתגלות, ובין מסורת לתכנון עתיד, מצויה כיום החברה החרדית בניסיון להגדיר מחדש את גבולות החינוך לבנים בעידן מורכב ורב-אתגרי.